

Systém okupačnej správy na slovenskom území obsadenom horthyovským Maďarskom

Martin Vietor

20. výročie oslobodenia našej vlasti postavilo našu historiografiu pred úlohu analyzovať program budovania oslobodenej ľudovodemokratickej republiky a úsilie o jeho realizáciu. Otázka čl. koncepcie ľudovej demokracie súvisí s podmienkami začiatku a rozvoja našej národnej a demokratickej revolúcie, menovite s podmienkami a priebehom predchádzajúceho národnooslobodzovacieho boja, poľ. antifacistickej rezistencie.

Hodnotenie rôznych foriem protifašistického boja nášho ľudu, — ktorý boj vyústil v národnej a demokratickej revolúcii, — vyžaduje aj znalosť rôznych foriem fašistického okupačného režimu, proti ktorému sa bojovalo. Jedna špecifická forma okupačného režimu sa nastolila na slovenskom území obsadenom v r. 1938—1945 horthyovským Maďarskom. Od boj proti horthyovskému okupačnému režimu a politické i psychologické dôsledky okupačnej správy vplývali po oslobodení na koncepciu riešenia národnostnej otázky v ľudovodemokratickej ČSR. Je preto nutné poznať nielen charakter a mechanizmus nacistického okupačného režimu v Protektoráte a ľudáckeho fašistického režimu v tzv. Slovenskom štáte, ale aj formu štátneho zriadenia, formu vlády a politického režimu horthyovského Maďarska, do ktorého sa malo slovenské okupované územie po viedenskom verdikte začleniť.

K objasneniu tejto špecifickej otázky chceme prispieť rozborom systému správy slovenského okupovaného územia, personálnej skladby okupačného aparátu, teroristických metód ozbrojených zložiek horthyovského režimu, justičnej organizácie a právneho poriadku zavedeného počas okupácie, formy a pracovnej metódy vlády, skladby ústredných štátnych orgánov, ako i obmedzovania občianskych práv a slobôd v horthyovskom Maďarsku. Rozbor má poslúžiť k hodnoteniu charakteru formy štátu horthyovského Maďarska.

Horthyovský fašistický režim používal starý, feudálnymi prežitkami sa vyznačujúci systém štátnej správy, vytvorený po vyrovnaní v rokoch 1870—1890. Namiesto nových, typických orgánov fašistickej administratívy prispôboval starú komitátnu organizáciu potrebám kontrarevolučného režimu, a to menovite upevňovaním byrokratického centralizmu pri

súčasnom formálnom ponechaní orgánov buržoáznej župnej samosprávy. Byrokratický centralizmus sa presadzoval v komitátoch najmä tým, že samosprávne orgány sa obsadzovali zväčša menovanými zástupcami fašistického režimu, že právomoc samosprávnych orgánov sa obmedzovala a právomoc menovaných štátnych úradníkov sa rozširovala, pričom obmedzená právomoc municipálnych orgánov podliehala stále širšej kontrole vlády. Municipálny výbor ako samosprávny kolektívny orgán komitátu pozostával v Uhorsku pred r. 1918 z jednej polovice z virilistov, z druhej polovice z volených členov a z komitátnych úradníkov, ktorí ex offo mali hlasovacie právo.¹ Virilisti pochádzali samozrejme v komitátoch z rádov veľkostatkárov a statkárskeho džentríku, v mestách z rádov finančných, priemyselných a obchodných kapitalistov. V r. 1929 sa upravil municipálny výbor tak, že v komitátoch pozostával z $\frac{2}{5}$ virilistov, $\frac{2}{5}$ volených členov, $\frac{1}{5}$ zástupcov organizácií a z úradníkov odbornej správy; v municipálnych mestách z $\frac{1}{3}$ virilistov, $\frac{1}{3}$ volených členov, $\frac{1}{3}$ zástupcov korporácií a z úradníkov. Okrem toho až do 5 % všetkých členov výboru volili aj ďalších doživotných členov.² Väčšina municipálneho výboru pozostávala teda z najbohatších príslušníkov vládnuúcich tried, zo zástupcov záujmových organizácií zamestnávateľov, z odborníkov štátnej administratívy a z doživotných členov reprezentantov vládnych kruhov. Táto väčšina bola pochopiteľne garanciou pre najširšiu rozhodovaciu a výkonnú právomoc župana a podžupana, to znamená pre zavedenie vodcovského princípu v municípiách.

Právomoc municipálneho výboru sa ďalej obmedzovala inštitúciou „malého výboru“ (kisgyűlés), ktorý mal byť operatívnym orgánom municípií. Pozostával v komitátoch z 5 vedúcich úradníkov (podžupan, hlavný notár, fiškál, predseda sirotskej stolice a župný lekár) a zo 16—24 členov municipálneho výboru za predsedníctva hlavného župana. V municipálnych mestách pozostával zo 7 úradníkov (mešťanosta, jeho zástupca, hlavný notár, fiškál, 2 mestskí radcovia a mestský lekár) a zo 16—24 členov municipálneho výboru, z ktorých $\frac{1}{4}$ menoval predseda výboru, hlavný župan. V municipálnych mestách a v mestách so zriadeným magistrátom (komitátne mestá) zrušila sa inštitúcia mestskej rady a jej právomoc prešla na mešťanostu. Právomoc štátnych úradníkov sa rozširovala aj tým, že prvoinštančné dispozičné právo administratívneho výboru prešlo na podžupana poť. na mešťanostu.

Na okupovanom území sa upravilo územné rozdelenie komitátov a do-

¹ Zák. čl. XXI/1886, XLII/1870. Pozri k tomu Szatmáry Lajos, *A területi önkormányzat egyes kérdései a Horthy-rendszerben*, Sborník: Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról, Budapest 1958. M. Vietor, *Postavenie uhorských komitátov v rokoch 1860—1867*, PŠ 1958, 2.

² Zák. čl. XXX/1929.

plnenie municipálnych výborov nar. č. ME 9 330/1938 poľ. ME 2 870/1939.³ Municipálne výbory mali sa doplniť volenými členmi bývalých čsl. okresných zastupiteľstiev, ktorí mali bydlisko na území komitátu. Prakticky prišli do úvahy len členovia EMP. Lenže pri prevádzaní tejto úpravy sa ukázali nepredvídané ťažkosti. Čsl. okresné zastupiteľstvá pozostávali z 18—24 členov, z týchto z 12—18 volených členov ($\frac{1}{3}$ sa menovala) a len zlomok volených členov ostal na okupovanom území. Boli okresy, napríklad v Rimavskej Sobote, kde len 1 bývalý člen — pravda člen EMP — čsl. okresného zastupiteľstva ostal v okrese; v okr. Rožňava ich bolo 6, v okr. Ostrihom 16. Pomer počtu obyvateľstva okupovanej časti komitátu k celkovému počtu obyvateľstva komitátu vyžadoval však väčší počet zástupcov, ktorých týmto spôsobom nemohli ustanoviť. Vláda sa preto uzniesla stanoviť počet zástupcov okupovaného územia v každom komitáte osobitne, a poveriť hlavných županov, aby $\frac{2}{3}$ členov zo stanoveného počtu *menovali* z radov bývalých členov okresného zastupiteľstva a z radov obyvateľstva župy, $\frac{1}{3}$ *menoval* minister vnútra v súčinnosti s Jarossom, taktiež z radov maďarských obyvateľov okupovaného územia.⁴ Touto úpravou sa uspokojili na jednej strane politické požiadavky EMP, jednak sa už od začiatku vyberali bez volieb pre vládu najvhodnejší a najspoľahlivejší jednotlivci. Úprava mala byť prechodná; poverenie takto zostavených municipálnych výborov a ostatných odborných výborov (administratívny výbor, výbor inkompatibilitný, disciplinárna komisia atď.) malo platiť len do ustanovenia municipálnych výborov „podľa riadnych právnych predpisov“,⁵ k tomu však nedošlo, takže na okupovanom území účinkovali len menované municipálne výbory. Ich členmi sa stali zväčša veľkostatkári, kulaci, strední roľníci — aktívni členovia EMP, farári, štátni úradníci.⁶ Výbory sa dopĺňovali najmä vylúčením židovských členov, a to v 1939, inak však ostali do oslobodenia bez zmeny.⁷ Municipálne vý-

³ Rozdelenie komitátov v Bp. Közlöny 1939, I-III. Ďalšie menšie úpravy územného rozdelenia, presuny niektorých obcí v komitáte Bars-Hont, Esztergom, Nyitra-Pozsony atď. sa previedli v r. 1940. Zápisnica maďarskej rady ministrov z 19. 4. 1940.

⁴ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 10. 2. 1939.

⁵ Prípis BmM zo 16. 12. 1939 24570/1939/IIIa ŠA Košice, BmM 21327/1939/IIIa ŠA Bojnica.

⁶ Na ilustráciu: v novozriadenom komitáte Bars-Hont pozostával menovaný municipálny výbor z 20 farárov, 33 štátnych úradníkov, 15 veľkostatkárov, 29 kulakov, 17 stredných roľníkov, 1 súkromného úradníka, 4 podnikateľov, 4 bankárov, 8 remeselníkov, 9 príslušníkov inteligencie a 6 poľnohospodárskych robotníkov. (Zoznam bez čísla ŠA Levice). V komitáte Abaúj-Torna sa doplnil municipálny výbor 30 členmi z okupovaného územia, a to 13 statkármi, 6 kulakmi, 2 strednými roľníkmi, 2 obchodníkmi, 3 remeselníkmi, 2 advokátmi, 1 súkromným zamestnancom, 1 farárom (zápisnica municipálneho výboru zo 16. 3. 1939 ŠA Košice).

⁷ Napr. v komitáte Abaúj-Torna vylúčili na podklade zák. čl. IV/1939 12 riadnych a 5 náhradných členov, hlásenie podžupana č. 16589/1939 a i. ŠA Košice, hlásenie podžupana v Komárne č. 4933/1939 a i. ŠA Bojnica.

bory sa schádzali spravidla dvakrát do roka. Ich činnosť bola zväčša formálna. Vypočuli inauguračné prejavy ministrom vnútra menovaných hlavných županov a podžupanov, schvaľovali polročné zprávy podžupanov, rôzne rozpočty a vyúčtovania komitátu, menovali podvýbory a komisie, vydávali komitátne štatúty, predkladali vláde návrhy na vydávanie administratívnych predpisov atď.⁸ Komitátnych a mestských úradníkov, ako i obecných a obvodných notárov menoval minister vnútra, ostatné miesta obsadzoval v mestách mešťanosta, vo väčších a menších obciach podžupan, avšak v prevažnej väčšine prípadov len s dočasným účinkom. Voľba úradníctva sa na okupovanom území nikdy neprevádzala a v r. 1942 bola celoštátne zrušená.⁹

Faktickú správnu moc vykonávali hlavní župani a podžupani. A keďže pri rozdelení okupovaného územia platila zásada, že územie komitátov má sa prispôbiť stavu z r. 1918, až na 2 výnimky, pripojilo sa okupované územie k jestvujúcim maďarským komitátom, takže funkcie županov, podžupanov, hlavných notárov atď. vykonávali zväčša úradníci z trianonského Maďarska a v nových komitátoch (Nitra-Pozsony, Bars-Hont) dostali sa na vedúce miesta spravidla tiež len úradníci z trianonského Maďarska.¹⁰ Do vedúcich funkcií menovali, pravda, najspoľahlivejších lu-

⁸ Zápisnica municipálneho výboru v komitáte Abaúj-Torna zo 14. 3. 1941, 4. 6. 1941, 18. 12. 1941, 20. 5. 1942, 5. 10. 1942, 14. 11. 1942 ŠA Košice.

⁹ Zák. č. XXII/1942. Pre ilustráciu počtu a kategórií úradníkov uvádzame systemizované miesta v novom komitáte Bars-Hont, ktorý pozostával zo 4 okresov (Šáhy, Levice, Sob, Vráble) a zo 129 obcí. V *sídle komitátu*: 1 podžupan, 1 hlavný notár, 1 zástupca hlavného notára, 3 pom. notári, 1 koncipient, 1 fiškál, 1 prednosta sirotskej stolice, 2 prísediaci sirotskej stolice, 1 hlavný archivár, 1 riaditeľ úradu, 4 adm. úradníci, 3 pom. úradníci, 3 praktikanti, 10 podúradníkov-sluhov. V *okresoch*: 4 hl. slúžni, 4 slúžni, 2 praktikanti-koncipienti, 4 administratívni úradníci, 4 admin. praktikanti, 4 sluhovia. Spolu 22 konceptní úradníci, 19 adm. úradníci, 14 podúradníci, spolu v celom komitáte 55, pravda, okrem zamestnancov centrálne riadených štátnych úradov. BcM 95480/1938/III ŠA Levice. V komitáte Komárno obnášal doplnený počet úradníctva v *sídle komitátu*: 1 podžupan, 1 hlavný notár, 1 zástupca hl. notára, 7 podnotári, 2 koncipienti, 1 fiškál, 1 prednosta sirotskej stolice, 6 prísediacich sirotskej stolice, 1 hlavný archivár, 1 riaditeľ úradu, 6 adm. úradníkov, 5 manipulantov, 6 praktikantov-diurnistov a 12 sluhov. V *okresoch*: 6 hl. slúžnych, 6 slúžnych, 5 adm. praktikantov, 6 adm. úradníkov, 8 diurnistov, 8 sluhov, spolu 92. Stav úradníctva bol nedostatočný. V r. 1939 menovali ešte 3 konc. úradníkov a na farchu komitátu 6 opisovateľov. V r. 1940 stúpol počet zamestnancov v komitáte na 102. Zpráva podžupana č. 4933/1939 a l., 9696/1940 a l. ŠA Bojnice a OA Šamorín. V komitáte Abaúj-Torna po okupácii doplnil sa stav úradníctva 1 prednostom sirotskej stolice, 1 archivárom, 1 pom. notárom, 1 hl. slúžnym, 1 slúžnym, 3 praktikantmi, 3 manipulantmi, 7 diurnistami, kým počet sluhov znížili z 15 na 12. Na odbremenenie komitátneho fiškála žiadané systemizované miesto zástupcu fiškála ministerstvo nepovolilo. Zpráva podžupana č. 9156/1939 a l., zápisnica municipálneho výboru zo 4. 6. 1941 ŠA Košice.

¹⁰ BcM 3465/1939/III pri spisoch župana Abaúj-Torna č. 1723/1939, 2791/1939, 2499/1939, 2019/1939, 1830/1939, 6269/1939 ŠA Košice.

dí horthyovského režimu, veľkostatkárov, špičky štátnej byrokracie, germanofilov, šovinistov. Títo ľudia riadili v komitátoch národnostnú politiku, takže mali veľký vplyv na obmedzenie rezistencie. Župan komitátu Nitra-Pozsony so sídlom v Nových Zámkoch sa bezprostredne zúčastňoval na akciách menšinového oddelenia, vedených proti Strane slovenskej národnej jednoty, takže k jeho činnosti sa ešte vrátíme. Hlavný župan komitátu Abaúj-Torna so sídlom v Košiciach, ktorý bol súčasne aj hlavným županom municipálneho mesta Košice, barón Peter Schell, vyhlásil napríklad po svojom menovaní na zasadnutí municipálneho výboru, že „komitátna organizácia musí sa prispôbiť k zmeneným pomerom, k novým ideovým prúdom“, nemôže sa teda stroho pridržiavať svojej autonómie, ale musí županovi pomáhať „uskutočniť politiku ministerského predsedu Bárdossyho“, t. j. pronemeckú politiku, pomocou ktorej sa má dosiahnuť „výstavba svätoštefanského Maďarska“. V tejto spojitosti odkázal slovenskému obyvateľstvu komitátu Abaúj-Torna, že „bratské spolunažívanie potrvá ďalších tisíc rokov“, no súčasne konštatoval, že ak by Slováci „zneužili jeho dôveru, tak zakročí ráznymi prostriedkami“. Podobným spôsobom rečnil aj nový podžupan Fáy; koncom r. 1942 upozornil v Košiciach, že „administratíva drží vnútorný front, a ako sa to r. 1918 ukázalo, s vnútorným frontom stojí a padá štát“. Za tým cieľom musí „sa komitátna samospráva prispôbiť novému poriadku a novým ideám, ktoré pozmenili tvárnosť sveta... a plniť úlohy ľudové (t. j. völkisch) a sociálne“. Od Slovákov požadoval, aby „považovali a cítili za svoju vlasť jedine svätoštefanské Maďarsko, aby bez bočných myšlienok bezvýhradne a čestne plnili svoje občianske povinnosti a stali sa vernými synmi spoločnej maďarskej vlasti“; proti tým, ktorí by sa prehrešili proti „spoločnej maďarskej vlasti a občianskej vernosti“, sľuboval zakročiť „s bezohľadnou prísnosťou a bez pardonu“.¹¹

Župani a podžupani využívali pomoc rôznych podvýborov a komisií, predovšetkým pomoc už spomenutého „malého výboru“ a „administratívneho výboru“, ktoré zasadávali mesačne. Administratívny výbor mal rôzne odborné a poradné podvýbory, ako podvýbor pre osvetu, pre kolonizáciu, pre daňové veci, pre poľnohospodárstvo a pod.; sám sledoval beh administratívnej agendy, ovšem rozhodovacie právo ostalo v rukách podžupana. Podobné poradné orgány tvoril aj municipálny výbor, napríklad výbory pre vybavovanie odvolania proti daňovým predpisom, (adófelszólamlási bizottság), ktoré účinkovali v sídlach okresov a pozostávali zo

¹¹ Zápisnica municipálneho výboru z 5. 8. 1941 a z 29. 12. 1942 ŠA Košice. Podobné prejavy odzneli aj v ostatných komitátoch. Podžupan komitátu Bars-Hont videl svoje úlohy v upevňovaní „národnej solidarity v zmysle maďarskej národnej myšlienky a triedneho mieru“ atď., prejav bez čísla ŠA Levice.

zástupcov jednotlivých záujmových organizácií, ďalej mandátové komisie a pod.¹²

Ako sme už spomenuli, bola právomoc komitátnych samosprávnych orgánov veľmi obmedzená, formálna, a obmedzovala sa aj tým, že najdôležitejšie úlohy odbornej správy sa preniesli na osobitné štátne úrady, ako na zverolekársku, zdravotnícku, účtovnícku službu, na hospodársky inšpektorát atď., ktoré fungovali ako delimitované pracoviská ústredných úradov.¹³

Činnosť samosprávnych orgánov sa obmedzovala napokon politikou vládneho zasahovania; vláda mohla na návrh ministra vnútra dokonca rozpustiť municipálny výbor, ak jeho účinkovanie ohrozovalo záujmy štátu, hospodársku situáciu municípie a pod.¹⁴ Sieť finančných úradov sa podstatne rozšírila.¹⁵

Z miest okupovaného územia mali Košice status municipálneho mesta, Komárno (po zlúčení s Novým Komárom) status „slobodného kráľovského komitátneho mesta“, kým všetky ostatné mestá boli do 15. 7. 1939 v postavení veľkých obcí.¹⁶ Situácia mesta Košice bola čo do právomoci mestských orgánov taká, ako komitátu Abaúj-Torna, s niektorými odlišnosťami. Administratívny výbor pozostával z 21 členov, z týchto 12 štát-

¹² Zápisnica adm. výboru v komitáte Bars-Hont z 1939 ŠA Levice, zápisnica adm. výboru komitátu Abaúj-Torna z rokov 1938—1942 s referátom podžupana, zápisnica municipálneho výboru zo 4. 6. 1941, ŠA Košice. Zoznam členov adm. výboru komitátu Bars-Hont pod číslom 386/1939 KB, ŠA Levice.

¹³ Zápisnica hosp. inšpektorátov v Leviciach, v Ostrihome, v Rimavskej Sobote, v Komárne, v Nových Zámkoch, v Balassagyarmate a v Košiciach v ŠA Bojnice; o ich činnosti v osobitnej stati o hospodárskej situácii okupovaného územia. O preloženie komitátnych účtovníckych úradníkov na okupovanom území: zápisnica maďarskej rady ministrov z 10. 2. 1939 OL.

¹⁴ Zápisnica o kontrole činnosti administratívy v komitáte Komárno č. 8854/1940/IIIa ŠA Bojnice. Kontrolu prevádzalo ministerstvo vnútra na podklade zák. čl. XXX/1929 a nar. BÜM 3482/1940/III. Rezortné hlásenia podávali hl. župani bezprostredne príslušnému ministrovi; prípis ministra školstva Hómana županovi Nagyovi v Komárne z 19. 10. 1939, ŠA Bojnice.

¹⁵ Nar. č. 2439/1939/III BÜM o zaistení vkladných knižiek čsl. samosprávy. K tomu opatrenia podžupanov č. 352/1939 komitátu Zemplín, zaistenie budov čsl. fin. stráže č. 24727/1939/III BÜM ŠA Košice. Zistenie písomných podkladov ohľadne pohľadávok a podližnosti miest, obcí a okresov č. 265/1939 podžupan v Komárne OA Šamorín. Na okupovanom území účinkovalo pred okupáciou 5 fin. riaditeľstiev, zriadilo sa ďalších 5, spolu 10, s osobitnou evidenciou pozem. dane. Počet berných úradov sa zvýšil o 16 a 5 úradov rozšíril. Počet obvodov fin. stráže obnášal 32. Fin. úrady kontrolovali 2 priemyselné liehovary, 6 rafinérií, 150 tovární na rum a likéry, 150 menších liehovarov, ďalej 2 tabakové továrne a 7 úradov pre nákup tabaku. Počet colníc: 21. Zápisnica maďarskej rady ministrov z 1. 6. 1939 OL.

¹⁶ Jednalo sa o mestá Nové Zámky, Lučenec, Levice, Rimavská Sobota, Stará Ľaba, Šamorín, Dunajská Streda, Galanta, Šala nad Váhom, Parkaň, Vráble, Rožňava, Tornaľa.

ných úradníkov a 9 menovaných členov municipálneho výboru.¹⁷ Administratívny výbor mal zabezpečiť spoluprácu municípie a štátnej správy. Predsedal mu hlavný župan. Administratívny výbor v Košiciach mal tieto podvýbory: disciplinárnu komisiu, odvolaciu komisiu v sirotských veciach, výbor pre daňové veci, hospodársky podvýbor, podvýbor pre osvetu, pre veci ciest, pre vyvlastnenie, pre kolonizáciu, pre zdravotníctvo, pre stavebné veci.¹⁸ Boli to pomocné a poradné orgány hlavného župana a mešťanostu. Úradníctvo mesta a členstvo komisií pozostávalo i tu z najspoľahlivejších „vlastencov“ a šovinistov.¹⁹ Počas okupácie zápasilo mesto s nedostatkom administratívnych síl. V r. 1940 žiadané zvýšenie počtu o 48 pracovníkov minister vnútra nepovolil a po vstupe Maďarska do vojny proti SSSR následkom mobilizácie sa počet úradníctva ešte znížil. Následkom toho reštancie rapídne narastali, čo pochopiteľne vyvolalo všeobecnú nespokojnosť obyvateľstva.²⁰ Právomoc mesta bola pritom tak oklieštená, že mešťanosta bez súhlasu ministra vnútra nebol oprávnený prijať ani 3 podúradníkov pre lesnú správu, ani zvýšiť mzdu veľmi slabo platených mestských zametačov a záhradníckych robotníkov.²¹ Na vyváženie a zmiernenie nespokojnosti sa len rečnilo o „slávnom postupe honvédov“, o „svetovom boji za novousporiadanie Európy“, o „vdáčnosti veľkým vodcom nemeckého a talianskeho národa“ a o „nádeji, že odtrhnutí sa dožijú tiež oslobodenia“. ²² Tým sa však pomery v administratíve mesta nezlepšili.

V Komárne bola administratíva v lepšom stave, keďže sa pokračovalo v zabehanej činnosti maďarského predstavenstva v Novom Komárne.²³

Najhoršia bola situácia vo veľkých obciach, t. j. v ostatných mestách okupovaného územia. Obecné zastupiteľstvo a predstavenstvo mesta me-

¹⁷ Členmi ex offio boli: mešťanosta, prednosta sirotskej stolice, mestský fiškál, hl. notár, školský inšpektor, štátny zástupca, mestský lekár, vedúci fin. riaditeľstva, hospodársky inšpektor, prednosta stavebného úradu, policajný kapitán, mestský zverolekár. Zápisnica adm. výboru zo 17. 4. 1941 MA Košice.

¹⁸ Zápisnica adm. výboru z 10. 3. 1939 MA Košice.

¹⁹ Horthy v r. 1941 vyznamenal „Križom obrany národa“ tých, ktorí mimoriadnou obeťavosťou sa pričínili o „prinavrátenie odtrhnutých území“; z radov úradníctva a členov municipálneho výboru mesta Košice dostalo toto vyznamenanie 13 ľudí. Zápisnica adm. výboru z 9. 10. 1941 MA Košice.

²⁰ V auguste 1941 obnášal počet nevybavených spisov: z r. 1939 — 1668, z r. 1940 — 2258, z polovice r. 1941 — 6510, spolu 10436. Najstaršie reštancie ostali bez vybavenia ako „nedôležité a bezpredmetné“ ešte r. 1942. Zápisnica adm. výboru z 8. 4. 1940, 10. 3. 1941, 17. 4. 1941, 7. 8. 1941, 10. 11. 1941, Hlásenie podžupana č. 16589/1939 a i. MA Košice. Hlásenie policajného kapitána č. 54/12/1939 biz. PIA.

²¹ Hlásenie mešťanostu 5/3/1941 a odpoveď mešťanostu na dotazy členov adm. výboru z 12. 7. 1941 MA Košice.

²² Prejav mešťanostu Tosta na zasadnutí administratívneho výboru z 31. 10. 1941 MA Košice.

²³ Týždenné hlásenie mešťanostu hl. županovi v Komárne č. 14 (biz.) 1939 ŠA Bojnice.

noval hlavný slúžny až vo februári 1939 na návrh miestneho vedenia EMP.²⁴ Menované zastupiteľstvá ustanovovali potrebné výbory.²⁵ Avšak práca mestských predstavenstiev bola znemožnená finančnými ťažkosťami, ktoré vznikli z toho, že ako veľké obce nemali žiadne vlastné príjmy. Mestá, ktorým mestské štatúty vydané za ČSR zabezpečili vyberanie rôznych poplatkov, (napr. dane zo zábavy, poplatky za prenájom, za psov atď.) podľa maďarských predpisov už inkasovať nemohli; kým teda v republike mali ako „veľké obce“ také práva ako „komitátne mestá“ v Maďarsku, boli po okupácii fakticky degradované na úroveň malých obcí. Po intervenciách Jarossa a jeho ministerstva boli dňom 15. 7. 1939 Nové Zámky, Levice, Lučenec a Rimavská Sobota povýšené na komitátne mestá; ostatné ostali v stave veľkých obcí.²⁶ Súčasne menoval minister vnútra do týchto „nových“ miest mešťanostov a hlavných notárov, zasa zväčša preložených úradníkov z trianonskeho Maďarska; počet administratívnych síl bol však stále nedostatočný.²⁷

Podobná situácia bola aj v okresoch, kde sa zrútila čsl. okresná samospráva, a kde koncom r. 1939 vojenské úrady odovzdali správu do rúk hlavných slúžnych, ktorí pochádzali zväčša z trianonskeho Maďarska a už za vojenskej správy fungovali ako administratívni referenti okresných vojenských veliteľov.²⁸

Vo funkciách odborných referentov slúžnovských úradov ostali tiež „anyáši“ dočasne pridelení k vojenskej správe,²⁹ naproti tomu úradníci čsl. okresných úradov zamestnávali sa len ako dočasní zamestnanci.³⁰ Aj okresy mali finančné ťažkosti, takže si vypomáhali vyberaním rôznych

²⁴ Do prvého zoznamu členov zastupiteľstva pojali aj niektorých bývalých členov čsl. okresného zastupiteľstva a HSLS, keďže vojenská správa povolila činnosť EMP a HSLS. Napríklad v Lučenci navrhovali 33 členov EMP a 3 členov „Hlinkovej strany“, no v konečnom zozname figuroval už len 1 ľudák. Z 33 maďarských členov bolo 13 remeselníkov, 6 úradníkov, 4 obchodníci, 4 advokáti a lekári, 3 robotníci, 2 podnikatelia a 1 statkár. Z ľudákov bol 1 staviteľ a 2 železničiar. Predstavenstvo pozostávalo: z richtára, jeho zástupcu, zo 14 členov mestskej rady, z verejného poručníka a pokladníka. Predstavenstvo mesta Lučenec č. 54/1939, zápisnica mestského zastupiteľstva z 20. 2. 1939 MA Lučenec. Zoznam zastupiteľstva v Šamoríne č. 238/1939 OA Šamorín.

²⁵ V Lučenci napríklad zriadili finančný, hospodársky, sociálny, správny, stavebný, penzijný výbor, ďalej výbor pre zveladenie mesta, pre mestskú knižnicu a pod. Zápisnica mestského zastupiteľstva z 23. 3. 1939 a zprávy z 3. 3. 1939 č. 1644/1939 MA Lučenec.

²⁶ Nar. ME 6460/1939; 5. mesto bolo Berehovo. Memoranda, Interpelácie: zápisnica mestského zastupiteľstva zo 4. 4. 1939, zpráva zo 6. 4. 1939 č. 1644/39 MA Lučenec.

²⁷ Do Lučenca preložili napríklad komitátneho úradníka z Balassagyarmatu a mestského notára zo Szombathelyu. Zápisnica mestského zastupiteľstva zo 7. 9. 1939 a z 9. 1. 1941 MA Lučenec.

²⁸ Zápisnica o odovzdaní správnej agendy do rúk civilných úradníkov v okresoch Levice, Želiezovce z 28. 12. 1938 ŠA Levice.

²⁹ Napríklad v okrese Šamorín zásobovací referent, okresný hospodársky inšpektor, inšpektor výsadného nákupného družstva „Hangya“, sociálni referenti, finančná stráž a pod. č. 79/1938, 148/1938, 39/1938, 211/1938 hlavný slúžny OA Šamorín.

³⁰ Reverzy z košického a moldavského okresu zo 4. 2. 1939 ŠA Košice.

mimoriadnych dávok a prijali dobrovoľné peňažné dary, čo sa, pravda, zakázalo; majetkové otázky okresov sa vyriešili až v r. 1940 v rámci konečnej úpravy územného rozdelenia komitátov a prenesením vlastníckeho práva majetku okresov na komitáty, a práva majetkovej kontroly na ministra vnútra.³¹

V malých obciach vykonávali všeobecnú správu notári. Vymenovali ich — taktiež zväčša v radov úradníkov trianonského Maďarska — ešte počas vojenskej správy. Počet notárov bol tiež nedostatočný,³² v jednotlivých obciach mali pisárov vymenit pomocní notári, týchto však hlavní slúžni menovali len s veľkým oneskorením a následkom toho sa v obciach najťažšie zavádzal nový administratívny poriadok. Obvodné notariáty mali sťažený styk s odľahlými obcami, — autobusové spojenie bolo riedke — takže v týchto bašovali bez kontroly ešte aj miestni reprezentanti EMP, organizovaní v „Maďarských národných radách“ zriadených v čase medzi mníchovským a viedenským verdiktom.³³ Na návrh notárov menoval hlavný slúžny nových členov obecných zastupiteľstiev a predstavenstiev. Aj tu platila zásada, aby sa odstránili funkcionári nemaďarskej národnosti, ba i Maďari, pokiaľ boli členmi čsl. agrárnej, sociálno-demokratickej alebo inej strany, o komunistoch ani nehovoriac — alebo nemali dôveru miestneho vedenia EMP. Spravidla hlavný slúžny prijal návrhy EMP a tak sa dostali do čela obce kliky spojené často rodinnými sväzkami a podnikateľskými záujmami, činnosť ktorých sa sústreďovala predovšetkým na získanie pozemkov a hnuťného majetku vyhnaných kolonistov a iných hmotných výhod.³⁴

Pokiaľ ide o personálnu skladbu administratívneho aparátu, popri chronickom nedostatku úradníkov nižších kategórií, treba poukázať na prax obsadzovania miest, ktorá sa stala jedným z prameňov nespokojnosti a príčinou liknavého vybavovania správnej agendy. Značná časť čsl. úradníctva zanechala svoje miesta ešte pred okupáciou, ďalšia časť bola vyhostená.³⁵ Spomenuli sme, že najdôležitejšie uprázdnené miesta obsadzo-

³¹ Nar. č. BÜM 3465/1939/III, ME 11230/1939, 9330/1938, zápisnica maďarskej rady ministrov z 25. 11. 1940 OL, BÜM 7407/1939/IIIa, ŠA Košice.

³² Napríklad v okrese Šamorín na 43 obcí pripadal 1 notársky úrad a 8 obvodných notariátov. Hlavný slúžny č. 38/1938 OA Šamorín.

³³ Hlavný slúžny č. 419/1938, 602/1938 OA Šamorín, hlavný slúžny Komárno č. 9/1939 ŠA Bojnice.

³⁴ Spisy hlavného slúžneho č. 67/1938, 6181/1938, 115/1939 OA Šamorín, hlavný slúžny Lučenec 39/1939, MA Lučenec, hlavný slúžny Vráble 1585/1939, župan Bars-Hont č. 379/1939, slúžny Levice č. 452/1938, ŠA Levice.

³⁵ Napríklad v okrese Šamorín v okresnom úrade a v obecných úradoch bolo v r. 1938 62 systemizovaných miest. Z týchto sa uprázdnilo ešte pred okupáciou 25. Slúžny č. 279/1938 OA Šamorín, oznámenie prázdnych miest č. 9730/1938 MA Rožňava.

vali vojenskej veliteľia dočasnými úradníkmi z trianonského Maďarska, delegovanými pracovníkmi centrálnych úradov a menej významné miesta — hlavne v obciach — miestnymi nekvalifikovanými silami. Nával žiadostí o prijatie do štátnych služieb bol však stále veľký; členovia EMP používali svoje styky, protekcie, aby sa uplatňovali, no systemizačné predpisy ministerstva vnútra boli veľmi prísne, a takto veľká väčšina žiadateľov vyšla naprázdno.³⁶ Nespokojní „oslobodení vlastenci“ nechceli sa s tým zmieriť a žiadali Jarossa a jeho ministerstvo, aby splnil sľuby a zabezpečil im „panský život“ s fixným, i keď skromným mesačným platom a výhodami privilegovaných kást maďarských štátnych úradníkov. Jaross presadil vládne uznesenia, podľa ktorých sa má v každom konkurznom konaní uplatniť zásada, že pri rovnakých odborných predpokladoch má uchádzač z okupovaného územia prednosť a v prípade menovania zamestnancov na okupovanom území majú príslušné ministerstvá vyžiadať návrhy županov a uprednostniť občanov, ktorí si „získali zásluhy za nepriateľskej nadvlády“, t. j. v Československej republike.³⁷ Pravda, uznesenia sa realizovali veľmi neochotne a po zrušení ministerstva Jarossa, v r. 1940, sa na ne zabudlo.³⁸ Jaross ukludňoval netrpezlivých, že po vypršaní lehoty vojenskou správou dočasne zamestnaných úradníkov a po preverovaní bývalých úradníkov čsl. štátu, ponechaných prechodne v službách maďarského štátu, nájdú sa voľné miesta pre „zaslúžilých členov EMP“. Pôvodný termín prepustenia vojenskou správou prijatých dočasných zamestnancov sa stanovil na 31. 3. 1939; na intervenciu ministrov bol predĺžený do 30. 6. 1939 s tým, že ministerstvá mali do tohto dňa prepustiť tých, ktorých nemienili ponechať na systemizovaných miestach.³⁹ Ďalej sa uzniesla vláda na návrh Jarossa odložiť definitívne prijatie bývalých čsl. úradníkov do zakončenia preverovacieho konania s tým, že do tohto času dostávajú „primeraný preddavok na plat“.⁴⁰ Nové miesta sa teda neuvoľnili vo väčšom počte, čo prehĺbilo závisť maďarskej nezamestnanej inteligencie voči „anyášom“ i voči dočasne zamestnaným čsl. úradníkom a vyvolala vlnu intríg, denunciácií, krivého obvinenia proti úradníkom podliehajúcim previerke spoľahlivosti.

Koncepcia previerky, navrhnutá Jarossom, napomáhala tomu, aby sa maďarské meštianske elementy okupovaného územia pod šovinistickým

³⁶ Vyhláška č. 161/1938 OA Šamorín.

³⁷ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 20. a 27. 1. 1939 OL.

³⁸ Zpráva Telekiho o likvidácii ministerstva bez torby, zápisnica maďarskej rady ministrov zo 16. 2. 1940.

³⁹ Zápisnica maďarskej rady ministrov zo 17. 3. a 1. 6. 1939 OL, ME 4303/1939/II, ministerstvo Jarossa 5111/1939 ŠA Bojnice.

⁴⁰ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 28. 3. 1939.

heslom boja za „maďarskú pravdu“ odškodňovali na úkor malých slovenských zamestnancov za ušlé pozície obsadené nezamestnanou inteligenciou materskej krajiny. Jaross navrhoval zriadiť preverovacie komisie v každom komitáte za predsedníctva hlavného župana a za účasti vedúcich úradníkov všeobecnej a odbornej správy, ako i 2 členov určených vedením EMP. Návrh zdôvodnil tým, že výmena úradníctva sa uskutočnila len pokiaľ išlo o vedúce miesta, kým masy verejných zamestnancov preverené neboli, ačkoľvek za účelom „zabezpečenia kontinuity štátneho života ponechali sa prechodne aj takí ľudia, ktorí sa postavili proti maďarskej národnej myšlienke“. Maďarská verejnosť ale očakáva, aby títo ľudia účinkovali, „len pokiaľ sú bezpodmienečne potrební“, a aby podľa charakteru ich chovania sa „boli odstránení z verejnej služby alebo aby aspoň zmizli z miesta, kde svojou prítomnosťou vyvolávajú pohoršenie“. Jasné slová nacionálnej nenávisti doplnil podstatným argumentom: „Verejná mienka na horniakoch je veľmi citlivá v tomto smere, pretože maďarský štát doteraz len vo veľmi malej miere odmeňoval tých najbojovnejších a najcennejších členov maďarstva, ktorí si získali zásluhy v rokoch útlaku a pre vyšší vek alebo nedostatočnú kvalifikáciu nemôžu dosiahnuť také verejné zamestnanie, po ktorom túžia.“ Akcia mala súčasne upevniť oslabenú pozíciu EMP, ktorá — podľa Jarossa — bola vraj jedine oprávnená posúdiť činnosť verejných zamestnancov, pretože maďarstvo v ČSR „žilo svoj život v strane a pomocou strany“.⁴¹ Ministerská rada v zásada súhlasila s návrhom. Nato Jaross vydával županom prísne dôverné inštrukcie, ako i zoznam dôverníkov EMP; obavy županov, že penzie nepreverených čsl. zamestnancov budú znamenať značnú farchu pre zamestnávateľov, rozptýlil informáciou, že prepustení zamestnanci nebudú mať nárok na plnú penziu, ale „pre nich bude ustálená značne nižšia škála“.⁴² Jarossove plány sa však nespĺnili v celom rozsahu. Ministerstvá, chrániac svoju kompetenciu, nesúhlasili s tým, aby rozhodovanie v tak dôležitej veci ostalo v rukách Jarossa a hlavných županov. Presadili zmenu v tom zmysle, že každé ministerstvo si vytvorí v každom komitáte svoju vlastnú preverovaciu komisiu, a hlavným županom ponechali len právo na pripomienky proti jednotlivým rozhodnutiam komisií.⁴³ Preverovanie sa tým skomplikovalo a preťahovalo. V každom komitáte fun-

⁴¹ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 20. 1. 1939 OL, zo 17. 3. 1939 OL.

⁴² Ministerstvo bez torby č. 5056/1939 ŠA Bojnice.

⁴³ Nar. č. ME 2300/1939, dôvodová zpráva k tomu, zápisnica maďarskej rady ministrov z 24. 2. 1939 OL. Nar. č. 5250/1939 ME. Inštrukcie rezortu vnútra BÚM 2205/1939 eln. Podžupan Komárno č. 6255/1939 a i. Zápisnica maďarskej rady ministrov zo 7. 7. 1939 OL. Civilných zamestnancov rezortu ministerstva národnej obrany pre ich nepatrný počet preverovalo vnútro. Zápisnica maďarskej rady ministrov zo 16. 2. 1940 OL.

govali rôzne komisie (vnútra, školstva, železníc, financií, pošty atď.), každá mala vlastné interné rezortné inštrukcie. Posudky sa nežiadali len od EMP, ale hlavne od policajných orgánov a od dôverníkov komisí. Urazení župani napadli skoro každé rozhodnutie a rezorty zase zo zásady podporovali vlastné komisie. Niektoré rezortné komisie, napr. školské preverovali skoro bez výnimky každého zamestnanca, ktorý bol ochotný slúžiť maďarskému štátu, pretože bolo málo učiteľov, najmä ľudových škôl; iné, napr. železníc, zase prepúšťali aj deklarovaných Maďarov, členov EMP, aby sa uvoľnili miesta pre „anyášov“. Jarossom vyvolaná všeobecná neistota teda sa prehĺbila medzi verejnými zamestnancami a postavenie EMP sa vonkoncom nezlepšilo tak, ako predpokladal. Na tejto skutočnosti mnoho nezmenilo ani ďalšie vládne uznesenie, že hlavní župani môžu napadnúť každé rozhodnutie rezortných komisí a že do vybavenia ich námietok príslušným ministrom, dotýčny zamestnanec nedostane dekrét o definitívnom zamestnaní.⁴⁴ Naopak, rezortné ministerstvá presadili zmenu rozhodnutia ministerskej rady v tom zmysle, že ministerstvá môžu vo vlastnej kompetencii zrušiť svoje rozhodnutia v prospech zamestnanca, ak to vyžadujú vyššie štátne záujmy a ak sa pri preverovaní nebrali do úvahy v prospech zamestnanca okolnosti vtedy neznáme.⁴⁵ Po zrušení ministerstva Jarossa stalo sa dokonca, že v júli 1940 minister školstva proti vôli županov a Jarossa dodatočne preveril so súhlasom ministerskej rady 13 učiteľov ľudových škôl, ktorých napriek námietkam preverovacích komisí považoval za „národne spoľahlivých“.⁴⁶

Previerka verejných zamestnancov sa preťahovala do zač. roku 1941 a prijatí verejní zamestnanci sa zaradili do platovej sústavy trianonského Maďarska.⁴⁷ Potom sa začalo nariekanie pre nedostatočné platy komitátnych a verejných zamestnancov a pre nízke penzie, ktoré pri rapídne stúpajúcej drahote nekryli ani existenčné minimum. Nespokojní boli predovšetkým bývalí úradníci maďarskej národnosti, penzionovaní ešte v ČSR, ktorým sa teraz vyplácala podstatne nižšia penzia než v republi-

⁴⁴ Policajný kapitán Košice č. 54/II/biz./1939 pod XXII 71/1939/4 PIA. Zápisnica maďarskej rady ministrov z 25. 7. a 1. 9. 1939 OL. O 673 prepustených slovenských železničiaroch: policajný kapitán Košice č. 58/3 biz./1940 PIA.

⁴⁵ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 21. 6. 1940 OL, nar. č. 9910/1939 ME.

⁴⁶ Menoslov dodatočne preverených učiteľov v zápisnici maďarskej rady ministrov z 12. 7. 1940 OL. Komisie ich obviňovali, že boli členmi Slovenskej ligy, čsl. soc. dem. a agrárnej strany, že sa zúčastnili protimaďarských demonštrácií, podporovali komunistov a pod.

⁴⁷ Zák. č. XXXIV/1938, nar. č. ME 9910/1939, 3700/1940, zápisnica maďarskej rady ministrov z 11. 10. 1940 OL.

ke.⁴⁸ Všetky tieto skutočnosti sa pochopiteľne odrážali aj v pracovnom výkone administratívneho aparátu ako celku.

•

Popri administratívnom aparáte zoznámilo sa slovenské obyvateľstvo okupovaného územia s teroristickými metódami ozbrojených zložiek maďarského štátu, menovite s činnosťou polície, žandárstva a vojska. Maďarská polícia a žandárstvo boli orgánmi, ktorými sa biely teror horthyovského režimu, nastolený po zániku Maďarskej republiky rád, uskutočnil v legálnom rámci vytvorenom zákonom o „účinnnejšej ochrane štátneho a spoločenského poriadku“ (zák. čl. 3/1921) proti všetkým pokrokovým hnutiam, predovšetkým proti komunistom. Pre túto protikomunistickú a protifudovú činnosť vytvorené policajné a žandárske sbory sa plánuvite budovali, cvičili a zdokonaľovali tak, že minister vnútra mohol zodpovedne zabezpečiť ochranu kontrarevolučného režimu. O „kvalitách“ maďarských žandárov a policajtov presvedčili sa všetky vrstvy obyvateľstva okupovaného územia už počas vojenskej správy i po zavedení civilnej správy, ako sme sa o tom už na niekoľkých miestach zmienili.⁴⁹ V prvých mesiacoch okupácie, keď sa doplňovali personálne stavy žandárskych staníc, v obciach sa formovala občianska stráž pre zabezpečenie vnútorného poriadku. Táto sa potom rozpustila a celé okupované územie sa prideliť do kompetencie troch krajských žandárskych veliteľstiev.⁵⁰ Policajné kapitanáty se organizovali a obsadzovali hlavným kapitanátom polície pre vidiek v Budapešti.⁵¹ Pre štátobezpečnostnú a cudzineckú agendu sa zriadila osobitná organizácia pohraničného policajného kapitanátu s expozitúrami. Zriadila sa spočiatku na Zakarpatskej Ukrajine a potom sa rozšírila aj na okupované územia, kde popri vybavovaní cudzineckých vecí sledovala predovšetkým „osoby podozrivé a nebezpečné z hľadiska bezpečnosti štátu a spoločenského poriadku“; účinkovala

⁴⁸ Situačná zpráva Veliteľstva ústrednej evidencie okupovaného územia z apríla 1941, A XXII 5/51/50 PIA, žiadosť Podporného spolku verejných zamestnancov-penzistov v Košiciach z 27. 10. 1940 a odpoveď predsedníctva vlády z 31. 5. 1941: ME 1941 P 18126 OL. Zápisnica municipálneho výboru komitátu Abaúj-Torna zo 4. 6. 1941 o návrhu na úpravu plátov komitátnych zamestnancov ŠA Košice.

⁴⁹ O spôsobe vybavovania denunciácií policajnými orgánmi ME 1939 E 15797 OL. Prešetrenie uznesení o vyhostení z okupovaného územia BŮM 1037/1/el. 1939/VIIIb, hlavný slúžny Levice 62/1939 ŠA Levice.

⁵⁰ Székesfehérvár, Miskolc, Košice. Žandárske veliteľstvá 19961/B. kt./1938 A XXII 7/1938/7 PIA.

⁵¹ Policajné kapitanáty s kompetenciou na okupovanom území sa zriadili v Balassagyarmate, v Nových Zámkoch, v Jelšave, Košiciach, Komárne, Leviciach, Lučenci, v Rimavskej Sobote a Rožňave. Policajný kapitanát v Leviciach pozostával napríklad z 5 policajných dôstojníkov a 58 policajtov.

ako stopovacia vrchnosť a vykonávala aj policajné trestné súdnictvo.⁵² Početný stav žandárov a policajtov sa neustále zvyšoval. Popri ročnom zvyšovaní kontingentu o 400 mužov nasadilo ministerstvo vnútra na okupovanom území Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny v r. 1941 2000 žandárov „na skúšku“ a doplňovalo žandárske hliadky 500 reaktivovanými žandárskymi poddôstojníkmi-penzistami. V r. 1941 sa zvýšil počet žandárstva o ďalších 4000 mužov. Policajné kapitanáty okupovaného územia sa obsadili 200 policajnými úradníkmi a 800 policajtami. V r. 1942, odvolávajúc sa na hospodárske a vojenské následky svetovej vojny, na vnútorné napätie, v ktorom „nepriateľská propaganda ľahko môže rozpútať sily vnútorného rozkladu“, nariadila ministerská rada zvýšiť počet policajtov o 1500 mužov a 50 dôstojníkov.⁵³

Charakteristickým znakom štátneho aparátu horthyovského režimu bola neustále narastajúca prevaha armády nad ostatnými zložkami štátneho aparátu, ktorá v čase vypuknutia druhej svetovej vojny nadobudla také rozmery, že šéf generálneho štábu a jeho „malý kabinet“ zasahovali takto do politickej činnosti vlády a zasahovali bez vládnej kontroly aj do najdôležitejších úsekov štátnej správy. Napríklad v ministerstve obchodu účinkoval vojenský poverenec, v ministerstve priemyslu bolo celé vojenské oddelenie podriadené ministrovi národnej obrany, ktoré samostatne viedlo obchodné vyjednávanie a uzavieralo importné dohody bez súhlasu kompetentného ministerstva. Vojenské úrady samostatne označovali podniky za „vojensky dôležité“, dosadzovali do podnikov „vojenských veliteľov“, ktorí svojvoľne upravovali mzdy, riešili mzdové spory, „organizovali“ robotníctvo na vojenskom podklade, zavádzali nezmyselné „poriadky“ a svojimi neodbornými zásahmi hatili výrobu. Vojenské orgány často zasahovali do činnosti civilnej administratívy, do kompetencie ministerstva financií, do investičnej činnosti štátnych železníc a pod. Cez inštitúciu „levente“ chcel generálny štáb rozšíriť svoj „výchovný vplyv“ aj na stredoškolákov a vysokoškolákov, z vychovávateľov „leventistov“ vytvoril kontrolný sbor školskej vrchnosti, zaviesť surový kasárenský štýl do každej oblasti školskej výchovy a osvedy. V čase mobilizácie vojaci nerešpektovali príkazy vlády čo do oslobodenia nepostrádateľných osôb od vojenskej služby, zaviedli trestné konanie, uvalili väzbu na civilné osoby a pod., a tým umŕtvili na niektorých miestach administratívu a výuku. Keďže šéf generálneho štábu bol bezprostredne podriadený Hor-

⁵² Zápisnica maďarskej rady ministrov z 12. 5. 1939 OL.

⁵³ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 28. 3. 1939 nar. č. PM 502/res. I/1938, zápisnica maďarskej rady ministrov zo 14. 3. 1941, 20. 12. 1938, 23. 6. 1942 OL. Pri obsadení policajných kapitanátov robil sa tiež nábor „policajtov na skúšku“ č. 703/1939 ŠA Levice. Rozšírená agenda polície: evidencia obyvateľstva, nar. č. BOM 388889/1941 XVII; evidencia prostitúcie podžupan Komárno 7447/1939 a I. OA Šamorín.

thymu, ministerský predseda nemohol mu zakázať, aby sa nemiešal aj do zahraničnej politiky pomocou vojenských pridelenecov vyslanectiev. Stalo sa často, že šéf generálneho štábu Werth bezprostredne vyjednával s nemeckými vojenskými orgánmi, podpisoval vojenské dohody bez súhlasu a vedomia ministerského predsedu a pod. Prevažná väčšina maďarského dôstojníckeho sboru pochádzala pritom z aktívnych účastníkov bieleho teroru r. 1919—1920 a z nemeckých rodín a čo do zmýšľania bola veľmi blízko k radikálne fašistickým stranám šípového kríža. Preto nie div, že špičky dôstojníckeho sboru podporovali nemeckú požiadavku bezvýhradného nasadenia maďarskej armády proti SSSR, že podporovali extrémne fašistické požiadavky šéfa generálneho štábu, menovite plán vysídlenia slovenského a rumunského obyvateľstva, exploatáciu slovenskej surovínovej základne a podporovali samozrejme aj oficiálne požiadavku obnovenia „tisícročných hraníc“ a vysídlenia židovského obyvateľstva.⁵⁴

Slovenské obyvateľstvo okupovaného územia sa zoznámilo s administratívnymi metódami maďarskej armády už počas vojenskej diktatúry v r. 1938, keď šéf generálneho štábu Werth robil opatrenia na zapojenie slovenského územia do trianonského Maďarska; zoznámilo sa aj s terorom ozbrojených bánd zvaných „Rongyos-gárda“ a „Szabad-csapatok“, ktoré sa likvidovali spolu s občianskou strážou až na jar 1939,⁵⁵ a s násilnosťami pohraničných vojenských oddielov.⁵⁶ R. 1940 pri prvých odvodoch museli sa znovu hlásiť na „asentírku“ aj muži narodení v rokoch 1901—1917, ktorých v ČSR uznali za neschopných pre vojenskú službu, pof. ktorí v čsl. armáde slúžili menej ako 2 mesiace, a prísne trestali každého, kto sa po dosiahnutí 19 roku neprihlásil k zápisu do vojenskej evidencie.⁵⁷ Dôsledky odvodov sa prejavili po vstupe Maďarska do vojny proti SSSR nepomerne veľkou účasťou mužov z okupovaných území v bojoch na východnom fronte a tým aj veľkým počtom mŕtvych, ranených a zajatých. Po vypuknutí vojny rozšírila sa právomoc vojenských

⁵⁴ List grófa Telekiho Horthymu z 1. 11. 1940 o vzrastajúcom vplyve armády na civilnú správu a o rozporoch so šéfom generálneho štábu. Ďalej list Bárdossyho Horthymu z 26. 8. 1941 o neoprávnenom zásahu šéfa generálneho štábu Wertha do kompetencie vlády v zbierke dokumentov „Horthy Miklós titkos iratai“, Budapest 1963, dokument č. 49 a 59. Rozšírenie právomoci šéfa generálneho štábu po zrušení funkcie hlavného veliteľa armády v zápisnici maďarskej rady ministrov z 26. 1. 1940 OL. Šéf generálneho štábu dostal širokú právomoc v oblasti trestného súdnictva, pri stíhaní velezrady, iných politických zločinov a vo vojenskom trestnom súdnictve vôbec. Wertha vystriedal Szombathelyi až 6. 11. 1941.

⁵⁵ BtM 178/Via/res/1939 ŠA Bojnice, BtM 7433/1939 PIA.

⁵⁶ Zvýšenie počtu mužstva pohraničnej stráže zápisnica maďarskej rady ministrov zo 14. 1. 1939 OL.

⁵⁷ BtM 570/1939; zoznam mužov z ročníkov 1901—1917 v okrese Šamorín (spolu 1399), vyhláška 1895/1940 OA Šamorín. Zriadenie odvodných komisií pre dodatočné odvody podľa branného zákona č. II/1939, zápisnica municipálneho výboru komitátu Abaúj-Torna zo 14. 3. 1941 ŠA Košice.

orgánov v každej oblasti hospodárskeho a spoločenského života. Najvyššia rada národnej obrany zriadila inštitúciu „vládných komisárov pre mobilizáciu krajiny“, menovaných do každej vojenskej správnej oblasti. Vládný komisár mal vo svojej oblasti zabezpečiť prípravu totálnej osobnej a materiálnej mobilizácie, koordinovať a riadiť v tomto smere činnosť všetkých úradov a zariadení.⁵⁸ Vojenské orgány zriaďovali útvary pracovnej služby, do ktorých zaraďovali osoby, ktoré nepodliehali riadnej vojenskej službe (osoby židovského, cigánskeho pôvodu atď.) a ktoré používali aj iné rezorty (vnútro, poľnohospodárstvo, priemysel). V r. 1941 robili sa prípravy pre vojenskú administratívu na území frontového zázemia podľa vzoru vojenskej správy zavedenej na okupovaných územiach v r. 1938—1940. Minister národnej obrany bol splnomocnený nariadiť delegáciu civilných, štátnych a municipálnych úradníkov ako administratívnych pridelenecov vojenských veliteľov, a k tomu cieľu aktivizovať aj používateľných a spoľahlivých penzistov. Robili sa ďalej opatrenia pre rozšírenie právomoci vojenského trestného súdnictva na civilné obyvateľstvo, pre zavedenie mimoriadnych predpisov vojenského trestného súdnictva v čase vojny a pod.⁵⁹ Zostrovali sa predpisy o sledovaní a hlásení „udalostí dôležitých z hľadiska bezpečnosti štátu“, najmä od konca r. 1942, keď nastal obrat vo vojne a začala víťazná protiofenzíva sovietskej armády.⁶⁰

Maďarská justičná organizácia sa zaviedla na okupovanom území dňom 1. 1. 1939 s prechodnými ustanoveniami, ktorými sa mali postupne odstrániť čsl. organizačné predpisy a zapojiť okupované územia do právneho poriadku trianonského Maďarska. Západná časť okupovaného územia sa prideliť do oblasti krajskej súdnej tabule a hlavného štátneho zastupiteľstva v Győri, východná časť patrila k súdnej tabuli a hl. št. zastupiteľstvu v Košiciach. V západnej oblasti tabule v Győri zriadila

⁵⁸ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 1. 9. 1939 OL. Spísanie odbornej kvalifikácie dôležitej z hľadiska totálnej mobilizácie v odbore poľnohospodárstva nar. č. FM 251000/1940/VI/1 pod 5162/1941 MA Košice. Zák. čl. X/1939 o zveladení letectva, zák. čl. VIII/1939 o rozšírení nariadeniacej právomoci vlády, branný zákon čl. II/1939. Hlásenie podžupana komitátu Abaúj-Torna č. 16589/1939 ŠA Košice. Vojenské predpisy leteckej obrany, zatemnenie, atď. HM 89974/el.n.lgv./1939, 88001/el.n.lgv./1939, podžupan Komárno 1123/1940 a i., HM 140138/1942/el.n./35, BgM 9177/1942 kňh. OA Šamorín.

⁵⁹ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 15. 4. 1941 nar. č. ME 5870/1940, nar. č. LH1 500/1940, OM biz., zápisnica maďarskej rady ministrov z 20. 5. 1941, nar. č. ME 8100/1939, 3130/1941, 2730/1941, 2740/1941, 2750/1941.

⁶⁰ Podžupaní mali hlásiť každý prípad sabotáže, leteckého útoku a pod. bezprostredne oddeleniu verejnej bezpečnosti ministerstva vnútra. BgM 13500/1941/VII res. ŠA Bojnice. Zápisnica municipálneho výboru v komitáte Abaúj-Torna z 14. 11. 1942 o ohlase prejavu Horthyho, v ktorom naznačil zmenu situácie na východnom fronte.

sa len jedna kráľovská sédia a štátne zastupiteľstvo v Komárne. Patrili k nej okresné sudy: Dunajská Streda, Nové Zámky, Galanta, Komárno - staré mesto, Levice, Stará Ľuba, Parkáň, Šamorín, Šaľa n. Váhom, Vráble, Šahy, Lučenec. Vo východnej oblasti tabule v Košiciach boli okresné sudy: Košice, Moldava, patriace k sédrii a štátnemu zastupiteľstvu v Košiciach; k sérii v R. Sobote patrili okresné sudy: Rimavská Sobota, Feledince, Rožňava a Tornaľa, k sédrii a št. zastupiteľstvu v Užhorode okresné sudy v Užhorode, Kr. Chlumci a vo Veľkých Kapušanoch. U týchto súdov pracovalo 190 sudcov a 28 štátnych zástupcov, ktorí — na rozdiel od administratívnych zamestnancov — boli menovaní zväčša z radov sudcov, zamestnaných predtým u čsl. súdov, pokiaľ mali predpísanú kvalifikáciu a boli pre maďarský štát národne spoľahliví. Po veľmi prísnej politickej, rasovej a národnej previerke prevzali niekoľko advokátov a verejných notárov. Pri pripustení k advokátskej a sudcovskej skúške maďarské úrady uznali doktorát získaný v ČSR.⁶¹ Túto úpravu usnadnila skutočnosť, že na Slovensku platilo v podstate uhorské občianske, trestné a procesné právo aj za ČSR.

Preto sa nevyskytli vážnejšie ťažkosti ani pri zavedení maďarského právneho poriadku, čo pravda neznamenal, že sa neukázali väčšie-menšie rozdielnosti v jednotlivých právnych inštitútoch, ktoré sa odstraňovali tak, že sa zväčša zrušili čsl. predpisy, i keď lepšie a modernejšie.

V oblasti občianskeho práva vydalo maďarské ministerstvo spravodlivosti nariadenia, ktorými upravovalo unifikáčné normy v každom odvetví osobitne. Návrh Jarossa, aby sa unifikácia pripravila globálne a pred schválením v ministerskej rade sa prerokovala na medziministerskej porade, nebol prijatý, pretože maďarská vláda nechcela robiť v tomto smere žiadne ústupky.⁶² V prvom rade sa odstraňovali rozdiely v osobnom a manželskom práve. Dosiahnutie plnoletosti oproti 21 rokom stanoveným zákonom č. 447/1919 Zb. a n. sa zvýšilo na 24 rokov. Obnovil sa uhorský predpis (zák. čl. XXXI/1894) o povinnom civilnom sobáši a zrušili sa predpisy zák. čís. 320/1919 Zb. zák. a nar. o fakultatívnom sobáši, o neplatnosti cirkevných manželských prekážok a o možnosti uzavretia manželstva zástupcom. Zrušili sa čsl. predpisy o osvojení (zák. č. 56/1929 Zb. zák. a nar.), predpisy o legitímácii nemanželských detí, ako i zákon č. 96/1925 Zb. zák. a nar. o vzájomnom pomere náboženských vyznaní rodičov.⁶³ Zá-

⁶¹ Zák. čl. XXXIV/1938, nar. č. ME 7780/1938, 9800/1938, 2300/1939. Zoznam vymenovaných sudcov a prokurátorov v zápisnici maďarskej rady ministrov z 10. 1. a 25. 4. 1939. OL. Za predsedu krajský súdnej tabule a hl. štátneho zastupiteľstva v Košiciach a za predsedu krajskej sédie a štátneho zastupiteľstva Užhorode menovali sudcov z trianonského Maďarska: zápisnica maďarskej rady ministrov z 20. 12. 1938 OL. Dočasne sudcovské funkcie hl. slúžni č. 378/1938 OA Šamorín.

⁶² Zápisnica maďarskej rady ministrov z 30. 6. 1939 OL.

⁶³ Nar. č. ME 2570/1939, zápisnica maďarskej rady ministrov z 3. 3. a 1. 9. 1939 OL.

kon č. 61/1918 a 244/1920 Zb. zák. a nar. a § 106 ústavy, zák. č. 121/1920 Zb. zák. a nar., zrušili všetky výhody spojené s pôvodom narodenia, povoláním, teda i výhody šľachty. Keďže však tieto ustanovenia podľa právneho názoru vytvoreného na Slovensku sa nedotýkali platnosti tých občiansko-právnym noriem, ktorými sa upravovali dôsledky stavovských rozdielov v oblasti rodinného a dedičského práva a mali relevanciu len z verejno-právneho aspektu, nebolo potrebné vyniesť v tomto smere osobitnú úpravu.⁶⁴ Pokiaľ išlo o predpisy vzťahujúce sa na nehnuteľnosti, obnovili sa globálne maďarské normy s výnimkou predpisov o železničnej pozemkovej knihe (nar. č. 132/1930 Zb. zák. a nar.), keďže pozemková kniha železníc a vodných kanálov sa nenachádzala na okupovanom území. Podľa maďarských predpisov umožnilo sa napadnúť platnosť kúpnopredajnej zmluvy pre podstatný omyl čo do obsahu zmluvy, ak druhá zmluvná strana podvodným jednaním zapríčinila uvedenie do omylu alebo proti-právnym vyhrážaním vynútila uzavretie zmluvy, ba aj vtedy, keď zmluva sa uzavrela „pod bezprostredným alebo nepriamym úradným nátlakom alebo keď sa nadobudnutie nehnuteľnosti uskutočnilo nezachovaním predpisov o súdnej dražbe alebo iných právnych predpisov“. Inými slovami išlo o to, aby veľkostatkári mohli znova získať nehnuteľnosti, zabrané a pridelené v rámci čsl. pozemkovej reformy aj v tom prípade, ak sa nadobudnutie neanulovalo úradne v rámci revízie čsl. pozemkovej reformy. Lehota na podávanie odporčích žalôb na zrušenie pozemnoknižného zápisu sa stanovila do 30. 6. 1941. Zrušiť sa mohli nadobudnutia nehnuteľností aj z titulu, že sú „v rozpore s maďarským štátnym alebo verejným záujmom“, menovite ak išlo o vlastníctvo čsl. základiny, verejného ústavu a pod. Pozemnoknižné zápisy sa povolili na okupovanom území len so súhlasom hospodárskeho podvýboru administratívneho výboru muncípíí. Od januára 1939 platili maďarské pozemnoknižné predpisy aj ohľadne ešte nevybavených podaní. V platnosti ostali len čsl. predpisy (zák. č. 90/1923 Zb. zák. a nar.) o výmaze menších a starších záložných práv a niektoré predpisy o pozemkovom katastri (zák. č. 177/1937 Zb. zák. a nar.).⁶⁵ V oblasti záväzkového práva zrušili sa čsl. predpisy ohľadne úrokov, ochrany nájomníkov, pracovného a služobného pomeru. Ochranu nájomníkov predĺženú v ČSR zák. č. 66/1936 Zb. zák. a nar. do 30. 6. 1940 zrušili s odôvodnením, že bytová núdza prestala na okupovanom území následkom odchodu čsl. kolonistov a iných českých a slovenských občanov. Výška nájomného sa regulovala v ČSR každoročne. Namiesto zruše-

⁶⁴ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR č. 258/1929.

⁶⁵ Nar. č. ME 9700/1938, 2550/1939, 3700/1939, 3730/1939, 3050/1940, nar. č. IM 17400/1939, zák. čl. I/1868, XLI/1881, XII/1936, XXXVI/1920, XLI/1928, V/1932, XXXIV/1930, nar. č. IM 44987/1892, 21712/1932, 25300/1934, nar. č. ME 5140/1924, zápisnica maďarskej rady ministrov zo 4. 4. 1939 a z 4. 4. 1941 OL.

ných predpisov nastúpili maďarské normy, podľa ktorých výpoveď bytov sa regulovala štatútami samosprávnych orgánov okupovaného územia, ktoré sa mali vytvoriť do konca r. 1940. Poľnohospodárske zmluvy mohli sa vypovedať koncom r. 1939.⁶⁶ V oblasti pracovného práva sa zaviedli maďarské predpisy o 48-hodinovom pracovnom týždni priemyselného, banského a hutného, ako i obchodného zamestnanectva, 44-hodinovom pracovnom týždni súkromných úradníkov, predpisy o minimálnej mzde a o platnej dovolenke s odôvodnením, že maďarské predpisy „vo všeobecnosti neposkytujú zamestnancom menšiu ochranu ako československé“, čo však pravda nebola.⁶⁷ Zaviedli sa maďarské predpisy ohľadne úveru a nekalej súťaže, o úprave hospodárskeho súťaženia a ochrany známok a o autorskom práve.⁶⁸ Predpisy maďarského dedičského práva platili na okupovanom území od 1. 6. 1939.⁶⁹

V oblasti obchodného a zmenkového práva zaviedli sa všeobecné maďarské predpisy, ako i špeciálne predpisy, napríklad o obchodných spoločnostiach s ručením obmedzeným, o tichých spoločnostiach, o predĺžení premlčacích lehôt u zmenkových regresných žalôb (do 30. 6. 1940), o vynálezoch a patentoch, o ochrane vzoriek atď.⁷⁰ Normy maďarského administratívneho práva platili na okupovanom území od 22. 12. 1938.⁷¹

Maďarské sporové a mimosporové civilné súdne konanie sa zaviedlo — okrem nových žalôb — len ohľadne tých sporov, ktoré v čase okupácie neboli ešte zakončené v prvej inštancii. Odvolacie konanie previedlo sa už pri maďarských apelačných súdoch kompetentných podľa maďarskej súdnej organizácie aj v tých prípadoch, kde prvostupňový rozsudok vyniesli ešte čsl. súdy, ale spor právoplatne zakončený nebol. Prechodne sa suspendovali prekluzívne lehoty v záujme stránok ohľadne procesných úkonov začatých pred okupáciou, na súdoch nachádzajúcich sa na okupovanom území. V mimosporovom konaní v nedokončených veciach pokračovali maďarské súdy. Výnimku tvorili poručenské veci, ktoré sa predkladali sirotskej stolici, ako i záležitosti, ktoré sa nemohli prejednávať pred maďarskými súdmi, ako napríklad statusové spory čsl. občanov, amortizácia

⁶⁶ Nar. č. ME 2222/1931, 4780/1932, 1300/1933, 1400/1932, zápisnica maďarskej rady ministrov z 23. 5. 1939 OL.

⁶⁷ Zápisnica maďarskej rady ministrov zo 4. 4. 1939 OL. § 23 nar. č. ME 9330/1938, zák. čl. XXXI/1937.

⁶⁸ Nar. č. ME 3700/1939, 4820/1939, 4830/1939.

⁶⁹ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 23. 5. 1939 OL.

⁷⁰ Zrušila sa účinnosť zák. č. 271/1920 Zb. a platil zák. č. V/1930. Zápisnica maďarskej rady ministrov z 3. 3. 1939. Nar. č. ME 4100/1939, 10830/1939, zápisnica maďarskej rady ministrov z 14. 6. 1940 OL.

⁷¹ Nar. č. ME 9330/1938, zápisnica maďarskej rady ministrov zo 17. 8. 1939 OL.

čsl. dokumentov atď. Inak ohľadne pracovnoprávneho súdnictva, nespo-rového konania v obchodných a zmenkových veciach, konkurzného a vy-rovňavacieho pokračovania, pozostalostného a exekučného konania pla-tili maďarské procesné predpisy od 1. 1. 1939. V nedokončených ve-ciach sa urobili potrebné prechodné opatrenia ohľadne platnosti už pre-vedených uznesení týchto súdov. Zrušili sa napríklad exekučné opatre-nia, konkurzné opatrenia, pokiaľ neboli v súlade s maďarskými predpis-mi. Vo veciach zakončených pred čsl. súdmi povolila sa obnova sporu. Pokiaľ išlo o suspendovanie exekučného a mimokonkurzného vyrovnáva-cieho konania proti poľnohospodárom, ostali v platnosti čsl. predpisy do ďalšieho rozhodnutia maďarskej vlády. Keďže sa suspendovali pozemno-knižné zápisy na neurčitú dobu, zastavili sa dražby, vypísané na nehnu-teľnosti a dražobné výťažky sa nerozdeľovali.⁷²

Maďarský právny poriadok, zavedený na okupovanom území, bol v ob-čianskoprávnej oblasti sfašizovaný vo väčšej miere než v ČSR. Väčšia miera fašizácie sa previedla menovite židovskými zákonmi a nariadenia-mi vydanými na základe mimoriadnych splnomocnení vlády, k čomu sa vrátime v ďalšom výklade. Ďalej tým, že v normotvorbe prevládali naria-denia, ktorými sa upravovali aj predpisy dotýkajúce sa základných ob-čianských práv. Dokonca nariadeniami zmenili sa aj zákony. Zmeny preve-dené nariadeniami sa väčša neuverejňovali v úradných listoch a ozna-movali sa len pre internú potrebu vo forme opatrenia nadriadenej vrch-nosti adresovanej podriadeným orgánom. „Sociálnou funkciou“ masko-vaný štátny zásah do hospodárskych a menovite do pracovnoprávnych vzťahov umožnil finančnému kapitálu fašistickými metódami zabezpečiť „triedny mier“.⁷³

1. 1. 1939 zaviedlo sa na okupovanom území aj maďarské riadne trest-né súdnictvo, ktoré za vojenskej diktatúry vykonávali vojenské súdy. Fa-šistický charakter maďarského trestného práva jasne vynikol z obsahu zák. čl. III/1921 o „účinnnejšej ochrane štátneho a spoločenského po-riadku“, zák. čl. II/1939 o „obrane vlasti“ namierených proti komunistické-mu hnutiu a proti každej organizácii, ktorá slúžila záujmom proletariátu, ako i v celom trestnom súdnom konaní menovite v ustanoveniach zák. čl. X/1928. Je pritom príznačné, že k najaktívnejším propagátorom anti-komunistických opatrení patrila aj poslanec Nándor Bernolák, ktorý ako predseda Slovenského vzdelávacieho spolku mal z poverenia menšino-vého oddelenia predsedníctva vlády usmerňovať a riadiť kultúrny život

⁷² Nar. č. ME 9700/1938, 5920/1939, 3570/1939, § 4, zák. šl. XXXIV/1938, zápisnica ma-ďarskej rady ministrov z 23. 12. 1938 a zo 14. 6. 1940 OL.

⁷³ Pozri k tomu Samu Mihály, A. Horthy-korszak államformája és jogrendszer, Bu-dapest 1958, 23 a n.

Slovákov v Maďarsku.⁷⁴ Nový trestnoprávny pojem „notorického zločinníka“, zavedený v r. 1928, postihol predovšetkým nezamestnaných proletárov, ktorí „trikrát spáchali zločiny proti majetku“, i keď za to právoplatne odsúdení neboli a mohli ich na neurčitú dobu zavrieť do „sprísnených robotární“. V politických procesoch vedených najmä proti komunistom obmedzilo sa právo obhajoby, namiesto zistenia materiálnej pravdy uplatnila sa zásada surového zastrasovania. V priebehu aplikácie trestného práva preferovala sa ochrana cti členov vlády, príslušníkov stavu „vitézov“ atď. Porotné sudy sa suspendovali, kompetencia vojenských súdov sa rozšírila na civilné osoby, zaviedli sa rôzne obmeny štatistického konania. Panujúcou právnou zásadou bola fašistická dvojkoľajnosť trestu a bezpečnostného opatrenia, viny a nebezpečnosti, čo v praxi umožnilo odsúdiť komunistov a iných pokrokových ľudí aj bez dokázaného skutkového stavu, poť. oslobodených obžalovaných internovať ako nebezpečné elementy. Fašistický charakter maďarského právneho poriadku sa teda prejavoval hlavne pri aplikácii práva, v nezákonnostiach, ktoré vznikali predovšetkým tým, že sudcovia a štátni zástupcovia sa nestarali o zistenie materiálnej pravdy, ale jednoducho prenasledovali a fyzicky ničili komunistov a iných antifašistov v záujme fašistickej vlády, ktorá sa identifikovala ideou národa a „svätého cieľa“ jeho ochrany.⁷⁵

Nariadenie o zavedení maďarského trestného súdnictva nad civilnými osobami obsahovalo prechodné ustanovenia: pre trestné činy spáchané pred dňom okupácie zaviedlo sa nové trestné konanie, poť. nové hlavné pojednávanie, ak takéto sa ešte nezačalo u čsl. súdu, ak čsl. súd nevyniesol konečné rozhodnutie alebo vydal právoplatný odsudzujúci rozsudok, ktorý ešte nebol vykonaný, ďalej vo všetkých prípadoch, v ktorých podľa maďarských predpisov sa zavádza trestné konanie aj vtedy, keď páchatel odpykal trest vymeraný v zahraničí (t. j. v prípade vzbury, falšovania peňazí, urážky hlavy štátu, nevernosti atď.). Trestné konanie sa nezaviedlo pri trestných činoch menšieho významu alebo keď v takýchto prípadoch čsl. súd vyniesol oslobodzujúci rozsudok, poť. zastavil konanie. Dôkazy predvádzané u čsl. súdov, mohli sa prijať so súhlasom strán. Čs. súdom vymeraný trest na slobode sa nemal vykonať ani v prípade, že výkon trestu bol už v behu; odsudzujúci rozsudok musel byť znova vyhlásený maďarským súdom, ktorý mohol vyrieknuť aj výkon trestu v robotárňach, poť. v sprísnenej robotárni. Napokon sa nariadilo na žiadosť

⁷⁴ Pri prejednaní zák. čl. III/1921 hovoriac o komunistoch prehlásil Bernolák v maďarskom parlamente: „Slobodu k tomu, aby tento štát rozvrátili, aby porušili poriadok v teraz vytvorenej armáde, slobodu k tomu, aby urážali túto krajinu pred svetom, nikdy nepripustíme.“ Országgyűlési napló, marec 1921, str. 476; podobné reakčné názory predniesol aj v debate o úžerných súdoch. Országgyűlési napló, máj-jún 1920, str. 462.

⁷⁵ Pozri k tomu Pintér Jenő, A Horthy-korszak büntetőjogáról, Budapest, 1958, 158 a. n.

odsúdeného revidovať aj právoplatné a vykonané rozsudky čsl. súdov. Ak žiadateľ nemal nové dôkazy pre obnovu, mohol súd konštatovať, že trestný rozsudek čsl. súdu v Maďarsku nemá pre odsúdeného žiadne nevýhodné právne následky. Takéto rozhodnutia sa vydávali najmä u košickej sédie.⁷⁶

Charakteristika maďarského štátneho aparátu by nebola úplná, keby sme nepoukázali na jeho výkony, pracovné metódy atď., pretože názory obyvateľstva okupovaných území na maďarský štát, ich vzrastajúci odpor proti nemu, vznikali najmä z toho, že pri každodennom styku s úradmi a štátnymi inštitúciami pri vybavovaní individuálnych žiadostí bol každý človek nútený porovnávať pomery v ČSR a v horthyovskom Maďarsku. Sťažnosti proti maďarskej administratíve, proti personálnemu obsadeniu úradov, menovite proti prepusteniu dočasných úradníkov zamestnaných vojenskou správou, sa zhromaždili spočiatku v ministerstve Jarossa. Keďže však Jaross a jeho štátny tajomník Szilassy pre odpor jednotlivých ministerstiev sťažnosti vybaviť nemohli, stali sa oni terčom útoku nespokojného maďarského obyvateľstva okupovaného územia až do zániku ministerstva bez torby v apríli 1940.⁷⁷

Sťažnosti boli opodstatnené. Pevnejšie styky medzi občanmi a hlavnými slúžnymi v jednotlivých okresoch sa vytvárali veľmi pomaly. Ešte koncom r. 1939 nebolo výnimkou, že hlavní slúžni nenavštívili ani raz obce svojho okresu, že v obciach a v okresoch nefungovala zdravotná a osvetová služba, že hlavní slúžni vôbec nepoznali hospodárske a sociálne pomery okresov a obcí, a preto sa nestarali, ba ani sa nezaujímal o hladujúcich nezamestnaných a ich rodiny. Ani podžupanská agenda nebola v lepšom stave. Podžupaní málo urobili pre to, aby okupované územie sa organicky zapojilo do administratívneho poriadku Maďarska. Verejné práce, ktorými sa mala zmierniť bieda nezamestnaných nás, sa v r. 1939 ani nezačali organizovať, pretože páni v podžupanských úradoch sa starali o svoje osobné pohodlie a výhody a nie o osud nezamestnaných. Následkom organizačných nedostatkov, odborne nevyhovujúcich úradníkov, pohodlnosti, polofeudálnych pracovných metód a pod. bola administratíva pomalá a vleklá a vyvolala nespokojnosť v každom ohľade. Maďarskí roľníci sa sťažovali proti nespravodlivému rozdeleniu vyvlast-

⁷⁶ Nar. č. ME 9720/1938, 5630/1939, zápisnica maďarskej rady ministrov z 23. 12. 1938 a z 1. 6. 1939. Uznesenie košickej sédie z 15. 12. 1939 vo veci Tk. V. 995/1931 pod č. mestského úradu 47914/1939 MA Košice.

⁷⁷ Minister bez torby č. 291/1939 a 2456/1939 ŠA Bojnice. Župan Bars-Hont č. 74/1939 ŠA Levice. Župan Nógrád č. 93/1939 MA Lučenec. Zápisnica maďarskej rady ministrov z 1. 4. 1940 OL.

nených pozemkov kolonistov a židov, proti protekcionárstvu pri získaní poľnohospodárskeho úveru, ženy vojakov márne čakali na sľúbenú finančnú výpomoc. Všeobecne sa vytýkalo slúžnovským úradom, že sa nestarajú o zásobovanie, žiadosti nechajú ležať bez vybavenia, že bez protekcie sa nič nedá vybaviť, že administratíva je komplikovaná, že finančné úrady exekvujú bez platobného rozkazu, že formuláre pre daňové priznania sú tak komplikované, že sa v nich nikto nevyzná atď. Verejní zamestnanci sa zase sťažovali, že vláda sa o nich nestará, že ich platy sú nízke, nekryjú ani existenčné minimum. To bola pravda, ale horšie svetlo vrhalo na prácu administratívy, že ešte v r. 1940 i neskôr boli prípady, keď zamestnanci prevzatí z čsl. služieb nedostali svoje platy a penzisti svoje penzie.⁷⁸ Na oprávnené sťažnosti odpovedali komitátni a okresní úradníci vyzývavým chovaním, so stránkami jednali ako feudálni páni s poddanými, v úradnom styku se zavádzal surový, kasárenský štýl. Pre vyšších úradníkov nejestvoval vymedzený pracovný čas, s príslušníkmi „vyšších spoločenských tried“ sa „úradovalo“ pri víne, cigánskej hudbe a verejné pohoršenie vyvolávajúce hostiny „panských kruhov“ boli na dennom poriadku.⁷⁹ Prekročenie kompetencia a svojvoľné rozhodovanie vo všetkých administratívnych inštanciách sa rozrástlo najmä v oblasti zásobovanie a totálnej mobilizácie do takých rozmerov, že minister vnútra viackrát upozornil hlavných županov na dôsledky takéhoto jednaní s príkazom, aby sa prestalo s praxou, ktorá „ohrozuje právny poriadok a právnu istotu krajiny, ako i právnu jednotu správy“. Netreba zdôrazňovať, že išlo o svojvoľné rozhodnutia, ktoré prinášali protekčným stránkam a zväčša i tomu, kto rozhodnutia vynášal, nemalé majetkové výhody. Na druhej strane prísnu byrokratickou centralizáciou sa súčasne umŕtvili zbytky samostatnosti a iniciatívy nižšieho úradníctva, ministerstvá si vyhradili právo rozhodovania skoro v každej, i najmenej veci a tým si nižší úradníci zvykli na to, aby v rámci bežnej úradnej agendy nič nerobili na vlastnú zodpovednosť, ale aby ju presúvali na nadriadené inštalácie.⁸⁰

Rozbujnelá korupcia, množiace sa prípady podplácania verejných zamestnancov, požadovanie a ponúkanie darov za úradné výkony, zneužívanie skutočných a predstieraných osobných stykov pre nedovolené intervencie za úplatu, krivého svedectva a krivého obviňovania, ovplyvňo-

⁷⁸ BÚM 3465/1939/III ŠA Košice, zprávy veliteľstva ústrednej evidencie za marec 1941 v komitáte Abaúj-Torna a Bars-Hont pod A XXII 5/51/50 PIA, ME 1939 E 15797, ME 1941 P 20227 OL.

⁷⁹ Upozornenie podžupanov a interné vyhlášky ohľadne zlepšenia styku verejných zamestnancov s obyvateľstvom ostali bez ozveny. Nar. č. ME 7810/1924, podžupan Bars-Hont č. 153/1939 ŠA Levice, podžupan Komárno č. 9799/1939 ŠA Bojnice.

⁸⁰ Prísne dôverný výnos ministra vnútra č. 587/1941/Ia, 60218/1942/IV ŠA Bojnice, zápisnica maďarskej rady ministrov zo 17. 8. 1939.

vania a zastrasovania voličov atď. prinútili vládu v r. 1942 k vypracovaniu návrhu zákona na rozšírenie a spresnenie skutkovej podstaty a zvýšenie trestných sadzieb trestných činov namierených „proti zákonosti a čistote verejného života“. Už samotné zdôvodnenie návrhu, ako i jeho obsah svedčili o neutešenej situácii v maďarskej administratíve.⁸¹ Jediný zo zodpovedných maďarských politikov, ktorý predvídal dôsledky protifudovej činnosti maďarskej administratívy, bol gróf Teleki. Už v auguste 1939 na zasadnutí vlády upozornil ministrov, aby zlepšili prácu podriadených úradov a orgánov, pretože „v opačnom prípade nastane taká nespokojnosť aj v kruhoch maďarstvu verného obyvateľstva znovu-pripojených území, ktorá za daných okolností prinúti ich robiť také závery, že následkom neschopnosti administratívy Maďarska bolo škoda tieto územia pripojiť k materskej krajine“.⁸² K takému uzáveru došlo v r. 1942 už nielen nacionálne utláčané slovenské obyvateľstvo, ale i značná časť maďarského obyvateľstva okupovaného územia.

•

Vynára sa otázka, prečo vláda neodstránila zistené nedostatky administratívy, prečo nepreviedla najnutnejšie reformy v záujme vládúcich tried Maďarska? Odpoveď nájdeme v pohľade na formu vlády horthyovského Maďarska, na zloženie najvyšších štátnych orgánov, na ich vzájomné vzťahy a vzťahy medzi úradmi a obyvateľstvom. Výkonné orgány, vláda a celá sieť administratívy stáli nad parlamentom, vláda prevádzala svoju vnútornú a zahraničnú politiku bez parlamentnej kontroly. Parlament bol len hromozvodom nespokojnosti más. K parlamentným voľbám sa pripustili len tie politické strany, ktoré neboli nebezpečné pre kontrarevolučný režim. Komunistická strana bojovala preto stále v ilegalite. Parlament bol na to, aby schvaľoval a upevňoval činnosť vlády, administratívnych, policajných a justičných orgánov. Volebné právo zabezpečilo, aby pracujúce masy neuplatňovali svoju vôľu a aby sa k voľbám pripustili len pre režim spoľahliví občania. V poslaneckej snemovni zvolenej na roky 1939 až 1944 z 296 poslancov boli 2 strední roľníci a 4 robotníci, — včítane 4 poslancov soc. demokratickej strany, odborárskych funkcionárov

⁸¹ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 8. 4. 1942 OL. Často sa stalo, že podžupaní svojvoľne prenášali do svojich súkromných bytov nábytok, koberce a iné predmety patriace k úradnému zariadeniu. Prípis ministra vnútra z 12. 5. 1942 ŠA Bojnice.

⁸² V ďalšom prejave povedal: „Neotáľam vyhlásiť pred radou ministrov, že ak ne-nastane radikálna zmena na tomto poli, tak pri danej príležitosti oznámim verejne a pred širokou verejnosťou, že za takýchto okolností nech sa krajina neusiluje o to, aby získala ďalšie územia.“ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 17. 8. 1939 OL.

a jeden remeselník.⁸³ Minister vnútra zabezpečoval pomocou hlavných županov, aby mandáty zvolených poslancov vládnej strany neboli napadnuté petíciami opozičných strán a pred prejednávaním vládnych návrhov inštruoval poslancov prostredníctvom hlavných županov, ako majú v parlamente a v komisiách hlasovať.⁸⁴ Na okupovanom území sa neprieviedli voľby ani v takej forme. Po okupácii koptovali bez volieb 26 poslancov, ktorí v ČSR zastupovali v Národnom zhromaždení maďarské politické strany. Slováci v maďarskom parlamente neboli zastúpení. Voľby sa mali previesť do 30. 6. 1940 a za tým cieľom mali sa vyhotoviť volebné zoznamy do 1. 6. 1940. To sa však nestalo a namiesto volieb navrhoval ministerský predseda v r. 1942, aby parlament koptoval ďalších 3 poslancov, takže ich počet sa zvýšil na 29.⁸⁵ Horná snemovňa bola ďalšou inštitúciou, ktorou sa maskovala fašistická podstata režimu. Značnú časť jej členov menoval Horthy z radov najvernejších prívržencov jeho diktátorskej moci a z radov zástupcov korporácií a záujmových združení.

Ďalší členovia vysokej štátnej byrokracie mali miesta v hornej snemovni ex offo a ostatných členov volili z radov veľkostatkárskej aristokracie, z vedúcich funkcionárov obchodných, priemyselných a poľnohospodárskych komôr atď. a zo zástupcov municípií tak, aby sa veľkostatkárom a veľkokapitalistom zabezpečila priama účasť na legislatívnej činnosti.⁸⁶ Na okupovanom území delegovali municípiá — komitáty koncom r. 1942 po 2, municipálne mestá 1 člena do hornej snemovne.⁸⁷ Maďarský parla-

⁸³ Podľa zák. čl. XIX/1938 volilo sa tajne v individuálnych volebných okresoch a vo volebných okresoch s kandidátkami. Aktívne volebné právo sa zvýšilo vo vol. okr. s kandidátkami u mužov na 26 r., u žien na 30 r., v ostatných okresoch jednotne na 30 rokov a viazalo sa k šročnému stálemu pobytu. Pasívne volebné právo na 30 rokov. Pozri k tomu Barabás Alice, *A képviselőház fasizálódásának egyes jogi jelenségei a Horthy-korszakban*, Budapest 1958, 52 a n. Voľby kandidátov vládnej strany zabezpečoval komitátny správny aparát energickým „presvedčovaním“ voličov. Prísne dôverný prípis hlavného župana komitátu Esztergom a Komárom z 23. 5. 1939 bez čísla ŠA Bojnice.

⁸⁴ Prísne dôverný prípis ministra vnútra hlavným županom č. 13371/el. z 21. 9. 1939 a č. 5388/el. z 9. 7. 1941 ŠA Bojnice.

⁸⁵ Zák. čl. V/1939, VI/1939, XVIII/1939, zápisnica maďarskej rady ministrov z 13. 10. 1939 OL. V individuálnych volebných okresoch mali voliť v komitáte Komárom 3, Nyitra-Pozsony 4, Bars-Hont 3, Esztergom 1, Nógrád 1, Gömör-Kishont 3, Abaúj-Torna 2, Zemplén 1, Ung 1, Bereg-Ugocsa 3, ďalej v meste Komárno a Užhorod po 1, v Košiciach 2 poslancov, spolu 26. V r. 1942 menovali z bývalých čl. poslancov maďarskej národnosti ďalších 3 (Fodor, Koczor, Jankovits) nar. č. BÜM 5/1940, spisy ME 695/1942, zápisnica maďarskej rady ministrov z 14. 6. 1940 a z 3. 2. 1942 OL.

⁸⁶ Zák. čl. XXII/1926, XXXIV/1938, VI/1939, XXVI/1940, XX/1941. Z 248 členov hornej snemovne v r. 1939—1944 bolo: 131 zástupcov veľkostatkárov a monopolného kapitálu, 42 farárov, 40 penzionovaných vysokých štátnych úradníkov a funkcionárov. Pozri k tomu Takács Imre, *A Horthy-rendszer felsőháza*, cit. zborník, str. 61.

⁸⁷ Zák. čl. XXI/1942, zápisnica maďarskej rady ministrov z 1. 9. 1942, dôverný prípis ministra vnútra hl. županom č. 7890/el. z 5. 11. 1942 a prípis župana v Komárne č. 201 biz./1942 o komitátnych kandidátoch ŠA Bojnice.

ment nebol teda zastupiteľským orgánom obyvateľstva ani v poňatí buržoázneho parlamentarizmu.

Parlament neustále rozširoval právomoc vlády splnomocňovacími zákonmi a tým sa obmedzovala parlamentná činnosť na úlohu hlasovacej mašinerie.⁸⁸ Vláda mala následkom toho možnosti aj k tomu, aby samostatne riešila problémy administratívy. Bola však úplne závislá od krajinského správcu Horthyho, ktorý menoval a odvolal vládu a do rúk ktorého služobnú prísahu zložili členovia menovanej vlády.⁸⁹ Tu sa dostaneme k otázke právomoci Horthyho, ako hlavy „kráľovstva bez kráľa“. Horthy sa dostal k moci, ako správca krajiny a majetku „svätej koruny“, pôvodne s právomocou prezidenta republiky, ktorá sa postupne rozširovala a doplňovala kráľovskými prerogatívami. Horthy sa ani tým neuspokojil. Jeho politika smerovala od začiatku k spojenectvu s Mussolinim a Hitlerom, k boju za obnovenie veľkého Maďarska, za zničenie SSSR a za zničenie komunistického hnutia doma. K tomu potreboval diktátorskú právomoc. Keďže trval na feudálnych formách, dosiahol ju práve v rámci kráľovskej moci, ktorá sa doplnila ďalšími oprávneniami, aké ani uhorský kráľ nemal (napríklad právo určenia vlastného nástupcu) a vyústila v svojráznom postavení diktátora.⁹⁰ Súčasne mal aj dynastické chůfky, ktoré sa však po náhlej smrti syna, voleného za „zástupcu krajinského správcu“, neuskutočnili.⁹¹

V snahe o upevnenie vlastnej diktátorskej právomoci oprel sa o byrokráciu a o dôstojnícky sbor a nedovolil žiadnu zmenu polofeudálnych „neobarokových“ pomerov administratívy, kde konzervatívne, od obyvateľstva izolované metódy úradnej agendy a tomu zodpovedajúci povýšenecký, vrchnostenský pracovný štýl sa naplňali novým, „hungaristickým“ fašistickým obsahom.

Takáto administratíva vyhovela aj potrebám politického režimu, teda

⁸⁸ Zák. čl. XVII/1922, IV/1924, XXVI/1931, II/1939.

⁸⁹ Zápisnica maďarskej rady ministrov o prvom zasadnutí vlády Imrédyho, Telekiho, Bárdossyho, Kállaiho zo 17. 2. 1939, zo 4. 4. 1941, z 21. 4. 1942 OL. Zápisnica municipálneho výboru Abaúj-Torna z 20. 5. 1942 ŠA Košice, časopis Felvidék 20. 11. 1938.

⁹⁰ Prejav Horthyho z 28. 10. 1938 v zbierke *Horthy Miklós titkos iratai*, Budapest 1963, str. 139, list Horthyho Pišsudskému z 10. 10. 1944, tamtiež, str. 144 a 146, záznam Horthyho pre Hitlera o zladení maďarskej a nemeckej protisovietskej a protičeskoslovenskej politiky z augusta 1936, tamtiež, 157/167. Zák. čl. XVI/1920, XXIII/1933, XIX/1937, XXI/1942.

⁹¹ Zák. čl. XX/1942. List Kállaiho Horthymu o situácii po smrti Štefana Horthyho z 1. 9. 1942 cit. zbierka 322—334, list Horthyho parlamentu z 7. 11. 1942, tamtiež, 334—336. Horthy si vytváral kráľovský dvor: menoval tajných radcov, spravidla bývalých ministrov a ministerských predsedov, ktorých pozýval na dôležitejšie zasadnutia korunnej rady a radil sa s nimi pred vážnejšími rozhodnutiami. Zápisnica maďarskej rady ministrov z 19. 4. 1940 OL. Manželky tajných radcov menoval za „palácové dámy“ (palotahölgyek). Zápisnica zastupiteľstva mesta Lučenec z 24. 3. 1942 MA Lučenec. Zápisnica municipálneho výboru Abaúj-Torna z 31. 8. 1942 ŠA Košice.

metódam vládnutia, ktorými horthyovský režim realizoval svoju fašistickú diktatúru. Bol to teroristický režim, charakterizovaný neustálym obmedzovaním demokratických práv a slobôd.

Pokiaľ ide o tlačovú slobodu, na okupovanom území sa počas vojenskej diktatúry zastavilo vydávanie všetkých denníkov, periodických časopisov a tlačív. Zastavenie denníkov bolo konečné. Ostatné periodické tlačivá sa mohli vydávať po 15. 3. 1940, ak o to vydavateľ zažiadal do konca r. 1939 a predsedníctvo vlády vydalo patričné povolenie. Vydavateľ a zodpovedný redaktor museli byť členmi „Krajinskej maďarskej tlačovej komory“, museli preukázať svoj „árijský pôvod“, štátne občianstvo, bezúhonnosť a pod.⁹² K vydávaniu denníkov muselo sa znovu zažiadať o súhlas ministerského predsedu, čo pravda nešlo ľahko, najmä keď sa jednalo o noviny národnej menšiny alebo opozičnej politickej strany.⁹³ Časopisy podliehali od r. 1939 preventívnej cenzúre. Vycenzúrované miesta museli sa zaplniť novým, nezávadným textom, aby zásah cenzora nebol viditeľný. Cenzúru vykonávalo vo východnej oblasti okupovaného územia štátne zastupiteľstvo v Košiciach, v západnej štátne zastupiteľstvo v Komárne. Cenzúre podliehali aj všetky ostatné tlačové produkty, prichádzajúce z cudziny.⁹⁴ Predsedníctvo vlády mohlo zakázať kolportáž časopisov, ktoré ohrozovali vnútorný poriadok a bezpečnosť krajiny, poľ. zahraničnú politiku vlády. Pre vydávanie kníh, štúdií, používateľných pre informáciu cudziny alebo pre zahraničnú propagandu, mohla sa poskytnúť verejná podpora so súhlasom informačného oddelenia ministerstva zahraničných vecí.⁹⁵ V r. 1940 sa pripravovala novelizácia tlačového zákona vo forme ďalších vládnych nariadení, ktorými sa mali predpisy doplniť v praxi už uplatnenými fašistickými zásadami „gleichšaltovania“ tlače. Tlač ma-

⁹² Nar. č. 9000/1939 ME, zák. čl. XVIII/1938, XXXIV/1938, VI/1939, nar. č. ME 4950/1938, 7720/1939, župan Komárno č. 12899/1939 a i. ŠA Bojnice, zápisnica maďarskej rady ministrov z 20. 10. 1939.

⁹³ Zák. čl. XVIII/1938, nar. č. ME 4950/1938, 9508/1938, prísne dôverný prípis ministra vnútra hl. županom 7471/1939, pod č. 203 biz./1939, župný úrad Komárno ŠA Bojnice. V Košiciach v najväčšom meste okup. územia vychádzal len 1 denník „Felvidéki újság“, orgán EMP, týždenne 2-krát „Naša zástava“ a mesačne raz „Kassai katolikus egyházi tudósító“.

⁹⁴ Nar. č. ME 8140/1939, prísne dôverný prípis predsedu vlády hl. županom č. 151/ME/III z 9. 1. 1940, v župnom úrade Komárno pod č. 7 biz./1940 ŠA Bojnice. Vyhláška štátneho zastupiteľstva v Košiciach o spôsobe predkladania časopisov k cenzúre MA Košice. Zahraničné časopisy a tlačivá prichádzajúce na adresy municipálnych a policajných orgánov, zdravotníckych ústavov a pod. neboli cenzurované, keď sa zásielka označovala značkou „Exter“. Nar. č. 8150/1939 ME, vyhláška ministra vnútra č. 986/el. z 8. 1. 1940 pod č. 6145/1939 MA Košice.

⁹⁵ Župný úrad Komárno č. 9853/1939 o zákaze časopisu „Karpatská Rus“ vydaného v New-Yorku, BÜM 251026/1941/VIIa, 251025/1941/VIIa, o zákaze rôznych brožúr a letákov Strany šípového kríža, župný úrad Komárno 1076/1941 a i. o zákaze rôznych tlačív nyílászov OA Šamorín. Prípis ministra vnútra hl. županom č. 9840/el. z 12. 1. 1942 pod č. 8 biz./1942 ŠA Bojnice.

la slúžiť predovšetkým „národným záujmom“. Za tým cieľom sa sprísnilí predpisy v oblasti tlačového dozoru, hmotného tlačového práva i procesných predpisov. Široké oprávnenie dostala tlačová komora, ako záujmový korporatívny orgán zamestnancov tlačovej služby. Komora prevádzala vylúčenie občanov židovského pôvodu z tlačiarenského priemyslu a novinárstva. Obmedzenia, ktoré sa vydali na podklade dočasného zmocnenia s charakterom mimoriadnych opatrení, sa zmenili na stále platné predpisy. Znemožnila sa verejná kritika štátnych orgánov a štátnych funkcionárov, v prípade urážky na cti spáchanej tlačou sa pripustil dôkaz pravdy len vtedy, keď uverejnenie článku malo slúžiť verejnému záujmu, — o čom sa však štátny zástupca spravidla nenechal presvedčiť. Zodpovednosť za trestné činy spáchané tlačou — aj za útok proti „autorite“ — za uverejnenie nepravdivej zprávy, rozšírila sa kolektívne na zodpovedného redaktora, vydavateľa a autora, ktorí spoločne ručili aj za prípadnú náhradu škody, za peňažité tresty a za náklady trestného konania. Trestné konanie v tlačových sporoch sa urýchlilo tým, že stopovanie sa obmedzilo na zistenie podľa tlačového zákona zodpovedných osôb, vyšetrovanie sa nekonalo a skutočnosti vzťahujúce sa na dôkaz pravdy zabezpečoval výlučne sudca. Tým sa podstatne obmedzila možnosť dôkazu pravdivosti uverejnených skutkov, pričom sa pripustené dokazovanie previedlo na neverejnom zasadnutí, aby sa chránila autorita urazených verejných činiteľov. Proti rozsudku sa pripustilo len jednoduché odvolanie.⁹⁶

Zhromažďovacie právo sa regulovalo účelovými nariadeniami tak, aby ho vykonávali len pre režim neškodné organizácie. Zhromaždenia politického charakteru sa konali vo všeobecnosti zväčša len v uzavretých miestnostiach. Prakticky to znamenalo toľko, že na okupovanom území do júna 1941 sa povoľovali len verejné zhromaždenia Jarossovej strany EMP a schôdzky i zhromaždenia polooficiálnych spolkov a inštitúcií (Levente, Červený kríž, dobrovoľné hasičské sbory atď.) ako i obchodných spoločností a korporatívnych orgánov (záujmové komory, právicové odbory a pod.). Policačné a žandárske útvary sa od r. 1940 podriadili jednotnému vojenskému veleniu, aby v prípade nutnosti mohli potláčať „nebezpečné masové hnutia, vzbury, revolučné výbuchy, povstania, ako i väčšinu štrajkov takéhoto charakteru“ a k tomu cieľu sa zriadili v každej vojenskej oblasti koordináčne orgány.⁹⁷ V júni 1941 sa prechodne zmiernili obmedzenia zhromažďovacieho práva v tom zmysle, že polícia

⁹⁶ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 26. 1. 1940 OL.

⁹⁷ Nar. č. 8120/1939, slúžnovský úrad 1820/1939 OA Šamorín, zápisnice maďarskej rady ministrov zo 17. 11. 1939 OL, nar. č. ME 10630/1939, prísne dôverný príkaz ministra vnútra č. 14752/1939/VII res. pod č. 92 biz./1940, župný úrad Komárno ŠA Bojnica, prípis ME 962/1940 z 8. 2. 1940 OA Šamorín.

mohla so súhlasom hlavného župana povoliť politickým stranám, aby vo vlastných miestnostiach a k vybavovaniu administratívnych záležitostí zvolávali schôdzky miestneho, okresného poľ. komitátneho vedenia, ale len za prítomnosti členov predsedníctva. Ľudové zhromaždenia a manifestácie politického charakteru boli i naďalej zakázané. Spoločenské organizácie, obchodné spoločnosti, záujmové korporácie a pod. mohli zvoliť výročnú schôdzu, avšak len so súhlasom policajného úradu.⁹⁸

Pokiaľ ide o spolčovacie právo, do mája 1940 ostali na okupovanom území v platnosti čsl. predpisy, pravda, len ohľadne tých spolkov, ktoré po okupácii nezanikli automaticky alebo neboli rozpustené vojenskými orgánmi. V januári 1939 minister vnútra nariadil hlavným županom, aby predložili zoznamy spolkov, organizácií, politických strán, ktoré pred okupáciou účinkovali na okupovanom území. Osobitne oznámili strany a spolky, ktoré zanikli, ich majetok a spisovný materiál sa evidoval, ďalej tie, ktoré prerušili činnosť, alebo ako nežiadúce mali sa zrušiť, ako aj tie, ktoré ako potrebné mali prechodne fungovať. Z predložených výkazov vyšlo najavo, že zanikli miestne organizácie čsl. politických strán, čsl. charitatívne, telovýchovné a iné spolky. Organizácie komunistickej strany, židovské a cionistické strany a spolky rozpustili vojenské orgány.⁹⁹ Ministerstvo vnútra zakázalo a rozpustilo aj novozaložené organizácie maďarskej národnosocialistickej strany „Hungaristické hnutie“,¹⁰⁰ na tom podklade, že zakladanie nových spolkov a strán sa globálne zakázalo. Výnimku tvorili filiálky maďarských celoštátnych spoločenských organizácií, ktoré sa zakladali zväčša s vládnu podporou.¹⁰¹ Maďarské spoločenské organizácie založené ešte v ČSR mohli do 15. 5. 1940 žiadať, aby sa im povolilo prispôbiť stanovky maďarským predpisom a ďalej účinkovať.¹⁰² Osobitný problém tvorili náboženské sekty, členovia

⁹⁸ Prísne dôverný prípis ministra vnútra č. 15000/1941/VII res. z 24. 9. 1941 ŠA Levice.

⁹⁹ Nar. č. Bm 99900/1939/VIIa z 28. 1. 1939 ŠA Bojnice, MA Lučenec, OA Šamorín. Zanikli najmä Čsl. soc. dem. strana, Republikánska maloroľnícka strana, maďarské organizácie Čsl. soc. dem. strany, Čsl. strana remeselníkov a obchodníkov, Čsl. národnosocialistická strana, Čsl. červený kríž, Živena, okresné výbory soc. dem. odborov, Sokol, Slovenská liga, ochranné spolky maloletých. Ich majetky zhabali obce. Zanikli zväčša aj miestne organizácie HSES a všade zhabali pochopiteľne majetkové predmety KSČ. Hlásenia o tom pod č. 4954/1939, 1359/1939, ŠA Levice bez č. MA Lučenec, č. 143/10/1939 OA Šamorín.

¹⁰⁰ Nar. č. Bm 101300/1939 pod čísl. 630/1939 OA Šamorín.

¹⁰¹ Nar. č. ME 8110/1939, zák. čl. XVII/1938, nar. č. ME 10620/1939. Išlo najmä o spolky: Levente, Dobrovoľné hasičské sbory, letecké spolky, Liga protileteckej obrany, Maďarský červený kríž, Sväz vojnových invalidov, vdôv a sirot, spolky zdravotnícke, Národný sväz maďarských žien a pod. Zápisnica maďarskej rady ministrov z 17. 11. 1939 OL, podžupan Komárno č. 448 a l./1940 ŠA Bojnice o zákaze zakladať nové spolky.

¹⁰² Nar. č. 364400/1939/VIIa Bm, Bm 77000/1922, 9900/1923, 181000/1937, 147000/1927, 174000/1928, 94546/1927, 93422/1928 VKM, župný úrad Komárno, 14173/1939 a l. ŠA Bojnice. Používanie majetku zrušených spolkov podžupan Bars-Hont 9368-1939 ŠA Levice. Neobnovené spolky hl. slúžny 4910/1939, 1815/1940 OA Šamorín. Ponechali sa zväčša

ktorých odmietali konať vojenskú službu, neuznávali súkromé vlastníctvo a tým „ohrozovali zákonný poriadok spoločnosti“. Takéto sekty, menovite adventisti, milenisti, prakresťania atď. boli koncom r. 1939 rozpustené. Príznačná pre činnosť policajných orgánov v oblasti spolčovacieho práva bola skutočnosť, že uväznili, internovali alebo postavili pod policajný dozor ľudí len preto, že vystúpili z niektorej uznanej cirkvi alebo prestúpili do neuznanej, ale nezávadnej ani nezakázanej náboženskej spoločnosti alebo sekty.¹⁰³ Spolčovacie právo sa obmedzovalo aj tým spôsobom, že verejní zamestnanci nemohli byť deklarovanými členmi žiadnej opozičnej politickej strany. Mohli síce vo voľbách uplatniť svoje politické názory — na okupovanom území, kde voľby neboli, bolo toto právo beztak iluzórne — ale „politická činnosť, prejav politického názoru, vstup do politickej strany“ sa považovali za nezlučiteľné so služobnými povinnosťami a kvalifikovala sa ako disciplinárne previnenie. Zakázalo sa tiež zriaďiť miestne skupiny politických strán alebo menovať politických dôverníkov v priemyselných podnikoch.¹⁰⁴ Aj povolené spoločenské organizácie boli pod stálou kontrolou a o ich činnosti podávali miestne správne a policajné úrady periodické hlásenia podžupanovi a ministrovi vnútra.¹⁰⁵

K metódam vládnutia horthyovského režimu patrilo neustále prenasledovanie komunistov a demokratických síl, utláčanie národností, rasové prenasledovanie, pošliapanie demokratických zásad právnej rovnosti občanov, tak isto aj obmedzovanie osobnej slobody cestou internovania, štatariálneho súdnictva a mimoriadnych opatrení.¹⁰⁶ Štatariálne súdnictvo sa vyhlásilo na okupovanom území už 5. 2. 1939 pre vraždy, spáchané strelnými zbraňami a traskavinami, pre nedovolené zhromaždenia a násilnosti proti úradom a jednotlivcom.¹⁰⁷ — Procesuálne predpisy štatariálneho konania sa novelizovali v r. 1939, čo doobsahu a uverejnenia

včelárske spolky, hasičske sbory, cirkevné, charitatívne spolky, telovýchovné a literárne spolky atď. V menších obciach fungovali spravidla: EMP, hasičský sbor, Levente a KALOT. Služny 615/1939 OA Šamorín.

¹⁰³ Nar. č. 365500/1939, 151997/1940 Bm VII, Bm 539900/1942/VIIb o zákaze závadných náboženských sekt. Povolená sekta „Bibliakövetők felekezete“ nar. č. 247704/1941/VIIa, 196892/1943/VIIb ŠA Bojnica. V rámci „Magyar evangélium szövetség“ účinkovali okrem uznaných reformovaných a evanjelických cirkví aj sekty metodistov, Armáda spásy a pod., povolené nar. č. Bm 138710/1940/VIIa, OA Šamorín. Prenasledovanie členov sekt pol. kapitán Užhorod 201/4/1941, pol. kapitán Košice 104/1/1941 PIA.

¹⁰⁴ Nar. č. 6840/1940 ME, dôverný prípis ministra vnútra hl. županom 820/1940/Ia z 10. 10. 1940, prípis vládneho komisára pre totálnu mobilizáciu č. 85/1941 OM, bíz. II pod č. 151 bíz./1940 ŠA Bojnica.

¹⁰⁵ Podžupan Komárno 6031/1941 a l. Hlásenie hl. služného Šamorín o stave spoločenských organizácií 1303/1941 OA Šamorín.

¹⁰⁶ Prísne dôverný príkaz ministra vnútra č. 11219/1941/VII res. o internovaní šéfiteľov poplašných zprávy na poli zásobovanie. ŠA Bojnica.

¹⁰⁷ Nar. č. 3431/1939 ME, zák. čl. XVII/1922, XLIII/1912, XXXVIII/1920, XXIX/1921 nar. č. 9550/1915 ME.

štatariálnej vyhlášky, menovania sudcov a štátnych zástupcov štatariálneho súdu, pôsobnosti, príslušnosti a zjednodušenia procesuálnych predpisov. V r. 1941 sa doplnili predpisy o predložení každého rozsudku pred výkonom trestu smrti k rozhodnutiu o amnestii. Štatariálne súdnictvo sa predlžovalo a postupne rozširovalo skoro na každý vážnejší zločin a ostalo napokon v platnosti do konca vojny.¹⁰⁸

Súčasne vstúpili v platnosť aj mimoriadne vojenské trestnoprávne ustanovenia, procesuálne predpisy vojenského súdnictva, ako i nariadenia o rozšírení vojenského súdnictva na civilné osoby.¹⁰⁹ — Nariadenie o neodkladných opatreniach v rámci mimoriadnej vládnej moci pre prípad vojny pripravila vláda už v lete 1939. Jednalo sa o opatrenia na uvedenie mimoriadnej moci do života, na ďalšie obmedzenie spolčovacieho a zhromažďovacieho práva, o policajný dozor, o internovanie, o cenzúru, o suspendovanie samosprávnych orgánov verejného poistenia, o činnosť administratívnych úradov počas mimoriadnej moci, štátnych a municipálnych zamestnancov v prípade nepriateľskej okupácie, o obmedzenie záverečnej hodiny, osobnej dopravy, o cestovné pasy, o uskladnenie zbraní a traskavín. Mimoriadna vládna moc na neodkladné opatrenia sa vyhlásila dňom 2. 9. 1939 pôvodne na 4 mesiace, avšak táto lehota sa päťkrát predĺžila do 2. 9. 1941. Ďalšie predĺženie nebolo už nutné, vzhľadom na vstup Maďarska do vojny proti SSSR (26. 6. 1941), keďže počas vojny platila mimoriadna moc bez obmedzenia.¹¹⁰

Z prehľadu formy štátneho zriadenia, formy vlády a politického režimu vyplýva, že forma štátu horthyovského Maďarska bola fašistická diktatúra, vykonaná monarchistickou vládou formou, vyznačujúcou sa formálnym parlamentarizmom, historickým vývojom determinovanými buržoáznodemokratickými a feudálnymi inštitúciami, a teroristickými metódami vládnutia.

¹⁰⁸ Nar. č. 8020/1939, zák. čl. II/1939, zápisnica maďarskej rady ministrov z 25. 8. 1939, z 3. 11. 1941. Predĺženie a rozšírenie štatariálneho súdnictva nar. č. ME 12727/1939, 5850/1940, 2770/1941, 4870/1941, vyhláška z 2. 7. 1941 ŠA Bojnice.

¹⁰⁹ Nar. č. ME 2730/1941, 2740/1941, 2750/1941, zápisnica maďarskej rady ministrov z 20. 5. 1941 OL. Menovanie vládnych komisárov pre totálnu mobilizáciu, zápisnica maďarskej rady ministrov z 25. 8. 1939.

¹¹⁰ Zápisnica maďarskej rady ministrov z 25. 8. a z 1. 9. 1939, z 15. 4., 20. 5. a 8. 7. 1941 OL. Zák. čl. II/1939/§ 141/nar. č. ME 8100/1939, 3130/1941, prípis ministra vnútra č. 9502/1941, 4783/1942 MA Košice.

Das System der Okkupationsverwaltung auf dem vom Ungarn Horthys besetzten slowakischen Gebiet

Martin Vietor

(Zusammenfassung)

Die Bewertung der verschiedenen Formen des antifaschistischen Kampfes unseres Volkes — eines Kampfes, der zur nationalen und demokratischen Revolution führte — erfordert auch die Kenntnis der verschiedenen Formen des faschistischen Okkupationsregimes, gegen das der Kampf geführt wurde. Es ist deshalb notwendig, auch die Form der Staatsordnung, die Form der Regierung und des politischen Regimes des Horthyschen Ungarn zu kennen, in das das slowakische okkupierte Gebiet nach dem Wiener Verdikt eingegliedert werden sollte. Zwecks Klarstellung dieser spezifischen Frage analysiert der Autor das Verwaltungssystem des slowakischen Okkupationsgebietes, die Beamtschaft des Okkupationsapparates, die terroristischen Methoden der bewaffneten Macht des Horthy-Regimes, die Justizorganisation und die während der Okkupationszeit eingeführte Rechtsordnung, die Formen der Arbeitsmethoden der Regierung, die Zusammensetzung der Zentralbehörden sowie die Beschränkung bürgerlicher Rechte und Freiheiten im Horthyschen Ungarn.

Nach Skizzierung der Stadtverwaltungsorganisation befaßt sich der Autor mit der Praxis der Stellenbesetzung im administrativen Apparat, die Unzufriedenheit hervorrief und zu einer lässigen Erledigung der Verwaltungsagenda führte. Die Überprüfung der Beamtschaft trug dazu bei, daß magyarische bürgerliche Elemente des okkupierten Gebietes sich auf Kosten kleiner slowakischer Angestellter für die entgangenen führenden Positionen entschädigten, die von der arbeitslosen Intelligenz des Mutterlandes besetzt wurden. Ferner analysiert der Autor die terroristischen Methoden der bewaffneten Macht des magyarischen Staates, insbesondere das Vorgehen des Militärs, der Polizei und der Gendarmerie. Er gelangt zur Erkenntnis, daß ein charakteristisches Kennzeichen des Staatsapparates des Horthy-Regimes ein ständiges Anwachsen der Armee über die anderen Organe des Staatsapparates war. Zur Zeit des Ausbruchs des zweiten Weltkrieges griffen der Generalstabschef und sein „kleines Kabinett“ ohne Kontrolle der Regierung auch in die wichtigsten Sektoren des Staatsapparates ein.

Die ungarische Justizorganisation wurde im okkupierten Gebiet am 1. 1. 1939 mit Übergangsbestimmungen eingeführt, die allmählich die tschechoslowakischen Organisationsvorschriften beseitigen und das okkupierte Gebiet in die Rechtsordnung des Ungarn von Trianon eingliedern sollten. Die im okkupierten Gebiet eingeführte ungarische Rechtsordnung war in bürger- und strafrechtlicher Hinsicht mehr faschisiert als die tschechoslowakische.

Der Autor analysiert auch die Handlungen und Arbeitsmethoden des ungarischen Staatsapparates, denn die Ansichten der Bevölkerung der okkupierten Gebiete über den ungarischen Staat sowie ihr zunehmender Widerstand ergaben sich auch daraus, daß beim alltäglichen Verkehr mit Ämtern und Staatsinstitutionen bei Erledigung individueller Angelegenheiten jeder gezwungen war, die Verhältnisse in der Tschechoslowakei und im Horthyschen Ungarn zu vergleichen.

Im letzten Teil seiner Studie befaßt sich der Autor mit der Regierungsform des Horthyschen Ungarn, der Zusammensetzung der höchsten Staatsorgane, ihren gegenseitigen Beziehungen und den Beziehungen zwischen Ämtern und Bevölkerung sowie mit der Einschränkung des Vereins- und Versammlungsrechtes, der Verfolgung demokratischer Kräfte, der Unterdrückung der Nationalität usw.

Aus einer Übersicht der Form der Staatsordnung, der Regierung und des politischen Regimes ergibt sich, daß die Staatsform des Horthyschen Ungarn eine in monarchistischer Regierungsform ausgeübte faschistische Diktatur war, gekennzeichnet durch formellen Parlamentarismus und durch historische Entwicklung bedingte bourgeois-demokratische und feudale Institutionen sowie terroristische Regierungsmethoden.